Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ПЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 168 (10765) | 1978 чылдың июль 20, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

КОСМОНАВТЫЛАР — ТАРААА ШӨЛДЕРИНИҢ БОЛГАШ ФЕРМАЛАРНЫҢ МУРНАКЧЫЛАРЫНГА

Бистер, совет космонавтылар, бистиң Тереэн чуртувустуң бүгү ажылчы чоннары-биле бир дөмей СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң шилиирлерин улуг сорук кириишкин-биле болгаш ханы харысалга-биле хүлээп ап, «ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйын улам ынай хөгжүдер дугайында» эш Л. И. Брежневтиң илеткелин ханыы-биле таныштывыс.

Тараа шөлдериниң эргим ажыл-ишчилери! Бо чылдың дүжүдүүн ажаалдазында силерниң чедишкиннериңерге бис кызыгаар чок өөрүп, кызымаккай, өзулуг-ла маадырлыг күш-ажылдың үлегерин көргүзүп турарларга чоргаарланыр, бүгү улустуң демиселиниге бодувустуң салыышкынывысты кирерин күзеп тур бис. Чурттуң улус ажыл-агыйының эрге-ажыктарынга, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улам ынай көдүреринің эрге-ажыктарынга бистиң космос шинчиилдеривисти улам улуг энергия-биле чорудар бис.

Бистиң хой кезиниң таараачын өг-бүлелерге өскен, черге ажылдап, көдээ ажыл-агый профессиялардыг болгаш тарааның үнезин эки билирлер. Чер ажылдакчызынга тараа кезилдеэн, дүжүт ажаалдазы кандыг ужур-дузалын бис тергиин эки билир бис. Космос дылы-биле чугаалаарга, ол болза тараачын орбитазында эн бедик точказы болур.

Совет космонавтыларының отряды хову ажылынга, мал ажылынга, көдээ тудугта, мал чеми бүдүреринге чарышка тиилээн коллективтерни шаңнаары-биле Юрий Гагарин аттыг шилчиир ымнелдерни тургузарын шиитпирлээн. Оларны республика, край, область бүрүзүнүң ажаалда ажылының гвардейжилериңе, тараа шөлдериниң, фермаларының, тудугларының маадырларынга чыл бүрүзүнде тыпсыр. Ю. Гагариниң ымнелдерин чаазап алган коллективтер Москвага, УАЧД-ге хораан. Звёздныйга келир болгаш ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтылары-биле кады чурукка тырттырар.

Силерге, көдээниң эргим ажыл-ишчилери, чаа чедишкиннерни, СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң салган сорулгаларын күүседиринге улуг чедишкиннерни күзедивис!

ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтыларының даасканы биле **П. Климук,**
Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры.

ЧАЛЫЫ НАЗЫН — ЮБИЛЕЙИНГЕ УТКУШТУР

Совет аныяктарның авангарды — Ленинчи комсомол, Советтер чуртунуң чалыы назыны боттарының амыдыралында төөгүлүг улуг болуушкун — ВЛКСМ-ниң 60 чыл оюн бо чылдың октябрьда бүгү чурт-биле кады демдеглээр. Ленинчи комсомолдуң бир дайынчы отряды, бодунуң хүрээлеңинде үжен бир муң ажыг аныяктарны каттыштырган Тываның комсомолу, оолдар болгаш кыстары ниитилел-политиктиг ол улуг болуушкунга шалыпчы ажыл-херектер, амыдыралчы идепкейлиг туруш-биле белеткенип турар.

«Комсомолдуң назы-хары шуут чедишкен. Ынчалза-даа ооң сагыш-сеткили кеззеде аныяк. Ленинчи комсомол — партияның дайынчы дузалакчызы болгаш идегелдиг курлавыры. Бодуңарның эвилелиңерниң бүгү ажыл-чорудулгазынга кайгамчык улуг, шылгаттынган дуржулганы партиядан ап турар силер. Ол ындыг болур-даа. Партияның болгаш комсомолдуң сорулгазы чаңгыс — коммунизм, оруу база чаңгыс — бо дээрге Ленинниң оруу, чонунга бараан болурунуң оруу. Силерниң адаларыңарның, аларыңарның адаларының эгелээни улуг херекти долу тиилелгеге чедирер ужурлуг силер. Оларның төлептиг салгакчылары болуңар, коммунизмниң тугун бедик тудуңар!» деп, ВЛКСМ-ниң XVIII съездизинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежнев чугаалаан. Ада өзунуң, ол чагыглары, партияның улуг идегели бүгү чуртта ышкаш, Совет Тываның комсомолчуларын болгаш аныяктарын чаагай ажыл-херектерже сорук киирген.

Чалыы назынның юбилейинге уткуштур «Ажыктыг чоруктуң болгаш шынарның беш чылынга аныяктарның энтузиасчы болгаш чогаадыкчы чоруун бараалгадыр!» деп патриоттуг шимчээшкинде республиканың чүс-чүс оолдар, кыстары, 300 ажыг комсомолчу-аныяктар коллективтери киржип турар. Оларның аразында патриотчу инициатива үндүрген «Тыва кобальт» комбинаттың гидрометаллургия цегиниң, 48-ки тудуг эргелелиниң комсомол организациялары, Кызылдың № 2 АТБ-зиниң, Тываның даг-дүгү арыглаар В. И. Ленин аттыг комбинадының септелге-механиктиг цегиниң комсомолчу-аныяктар коллективтери, Кызылдың дааранылга фабриказының комсомолчулары бар.

Бо чылдың бирги чартыында республиканың комсомолчу-аныяктар коллективтериниң аразында калбарган социалистиг чарышка дыка хөй комсомолчу-аныяктар коллективтери, аныяк будүрүлгечилер эки көргүзүглерлиг болуп, юбилейни төлептиг уткуур дээш белеткенип турар. Чижээ, Шагаан-Арыгда чоннуң амыдырал хандырылга комбинадында Г. Данзырынның удурутканы комсомолчу-аныяктар бригадазы чартык чылда планын 112 хуу күүсеткен. Төрүүр чүс хойга онаштыр 101 хураганны менди алган «Чыраа-Бажы» совхозтуң Дагыр-Шеми-де комсомолчу-аныяктарның хойжу бригадазы (бригадири О. Очур-оол), сүт саалдазының планын 127 хуу күүсеткен «Тээли» совхозта Ээр-Хавак СБФ-зи (эргеленчизи М. Норбу), Садыг министерствозунуң АТБ-зинде чүүк сөөртүрүнүң планын 124 хуу күүсеткен Н. Нефетовтуң комсомолчу-аныяктар бригадазы чартык чылда комсомолчу-аныяктар коллективтериниң социалистиг чарыжының мурнуку одуруунда чоруп турар.

Аныяк саанчылардан Тес-Хемниң «Чодураа» совхозта О. Батхар — 1383 кг, Таңдыда ССРЭ-ниң 50 чыл аттыг совхозта Р. Оюн — 1301 кг, Бии-Хемниң «Хадың» совхозта Г. Долгар — 1284 кг сүттү бир инекке онаштыр саап, Ленинчи комсомолдуң юбилейинге төлептиг белеткенип турар. Хой ажылы — аныяктарның шалыпчы херээ. Бо адырны хөгжүдеринге беш чылдың аныяк гвардейжилериниң киирип турар үлүү улуг. ВЛКСМ-ниң XVIII съездизиниң делегады Чөөн-Хемчиктиң «Искра» совхозунуң хойжузу Р. Ооржак төрүүр чүс хойдан-на 130 хураганны менди ап, дорукторган. «Алдан-Маадыр» совхозта Ш. Ооржак, К. Монгуш, «Шекпээр» совхозта С. Ооржак, «Улуг-Хая» совхозта Б. Доспан, «Мурнакчы» совхозта Э. Донгак, «Чодураа» совхозта Д. Нурзат, «Бай-Тал» совхозта З. Шыырап, «Мөрен» совхозта Н. Доржу, «УТКА 25 чылы» совхозта Н. Доржукай олар төрүүр чүс хойга онаштыр 97—114 чедир хураганны менди алган.

Тываның комсомолчулары, оолдар болгаш кыстары ВЛКСМ-ниң 60 чылынга уткуштур идея талазы-биле быжыккан, төрээн Коммунистиг партиязын долгандыр улам сырый каттышкан чоруп орар. Ол алдарлыг юбилейге болгаш кызыгаар шерииниң 60 чыл болган оюнга алдаржыткан эстафетага, аныяктарның бо чазын эрткен чогаадыкчы эстафетазынга оолдар, кыстарның идепкейлиг киржилгези, Аныяктарның болгаш студентилериниң XI Бүгү-делегей фестивалынга турасыааткан Бүгү-эвилелдиң комсомолчу-аныяктар субботнигинге оларның киржилгези, Чөөн Сибирьниң автономнуг республикаларының, областарының болгаш округтарының найырал фестивалын Кызылга эрттиргени — аныяктарның коммунистиг кижизидилгезинге чугула черни эзлээн. Ленинчи комсомолдуң юбилейинге уткуштур республиканың комсомол организациялары өске-даа солун ажыл-херектерни чорудуп турар.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлери, ВЛКСМ-ниң XVIII съездизинге СЭКП ТК-ның чедирген байыры, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң ол съездиге чугаазы, съездиниң шиитпирлери, ол ышкаш СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң доктаалы комсомол организацияларының ажыл-чорудулгазынга дайынчы программа болу берген.

Партия организацияларының удуртулгазы-биле комсомол комитеттери аныяктарның коммунистиг кижизидилгезиниң талазы-биле хөй талалыг ажылды чорудуп турар. Ынчалзажок бо чугула ажыл-херекте чедир шиитпирлеттинмээн айтырыглар, четпестер ам-даа хөй, чоруттунуп турар чамдык хемчегленнің дээштин, үре-түңнелдии чогуур деңнелге четпес.

Бо хүннерде комсомолчуларның болгаш аныяктарның база бир шалыпчы херээ — ниитиниң малынга четчир санныг чемсуурну белетиззринге массалыы-биле идепкейлиг киржир болур. Бо чугула кампанияны организастыг чорудары-биле ВЛКСМ Тыва обкомунуң бюрозу «Мал чеминиң белеткелинге комсомолчуларның болгаш аныяктарның киржилгезиниң дугайында» доктаалды хүлээп алган болгаш комсомолчу, студент, школачы, аныяк кижи бүрүзүнүң кылза чогуур ажылының хемчээлин тодараткан. Бо чугула ажылга оолдар, кыстар бүрүзүн идепкейлиг киириштирери комсомол организацияларының сорулгазы болур. Ол ышкаш Ленинчи комсомолдуң 60 чыл оюнга уткуштур ажылдап кылган хемчегленни боттандырып, комсомол организацияларының организачы болгаш политиктиг ажылын улам күштелдирип, аныяктарның коммунистиг кижизидилгезинге оларның ролюн улам бедидери чугула.

мал чеминиң белеткели — шалыпчы фронт!

ДОРААН-НА СУГГАРЫП ТУРАР

«Алдан-Маадыр» совхозтуң хову бригадазының суггатчылары бо чылын суггаттыг сиген шөлүн калбарткан болгаш суггарылганы үзүктелиишкин чок чорудуп келген. Ынчангаш совхозтуң шөлдеринде хөй чылдыг меде сигеен чаагай үнген.

Механизаторлар тарымал сигенни кезеринче хамыктыг мурнай кирген. 78 гектар сигеен шөлүн кескеш, ооң дүжүдүн ажаап алган. Ооң 160 тонна сигенни беш улуг сараат кылдыр салган, 60 тонна медени тырып боодалдаан, төп шаңда сараатгай чыыткан.

Ийиги кезилдени алыры-биле сигени ажааттынган ол шөлдерни суггатчылар дораан-на суггарып киришкен. Күске чедир ооң ам-даа чаагай дүжүттү ап болурунуң аргазы бар. Сигенни кескен суггаттыг бүгү шөлдерни ынчаар суггаргаш, ийиги сигеен дүжүдүн алыр деп механизаторлар шиитпирлээн.

Сигенни кезеринде болгаш тырып боодалдаарында ажылдап турар трактористер Андрей Сарыглар, Маңдан-оол Сарыглар хүн нормазын 160—180 хуу чедир күүседип турар. Сигенчилер мал чеми белеткээринин темпизин уламна бедидип турар.

М. СУНДУКАЙ.

Чөөн-Хемчик район.

БҮГҮ КҮШТҮ МОБИЛИЗАСТААН

СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң көдээ ажыл-агыйны улам ынай хөгжүдер дугайында доктаалы-биле танышкаш, Кызыл районнуң «Тиилелге» совхозунуң ажыл-ишчилери ону амыдыралга боттандырар дээш онгу беш чылдың үшкү шалыпчы чылында ниитиниң малынга тодуг, хүр кыштаглаашкынны хандырары-биле бо хүннерде бүгү күштерин чем белеткээринче мобилизастаан турар. Олар бо чылын 2 муң тонна хире сигеннi, 100 тонна ажыг будук-бүрүнү белеткеп алыр планныг.

Совхозта мал чеми белеткээр механизастаттынган улуг отрядты тургускаш, техниканы ында мөөңнээн. Оон аңгыда инек, хой бригадалары, совхоз төвүнде албан организация черлери база мал чеми белеткээр звеноларны тургускулаан. Совхоз дирекциязы, партком оларга тускай онаалдаларны бергеш, күүседир хуусааларын айыткан.

Мал чеминиң белеткелинде киржип турарларның социалистиг чарыжының негелделерин ажылдап кылгаш, чарлап дыңнаткан. Ынчангаш чарыш калбарып үнген. Сигеен үнген бүгү-ле черлериниң сигенин кезип, ажаап алыр деп шиитпирлээн.

Совхозта № 1 болгаш 2 хойжу бригадаларның шайызы-даа 140 тонна сигенни, 85 тонна будук-бүрүнү, механизастаттынган отряд 1295 тонна сигенни белеткээр онаалдаларны алгылаан. Ол ышкаш тудуг бригадазы, көдээ Совет, эмнелге, ажылчын кооперация, школа коллективтери база толаргай онаалдалар-лыг. Бүгү звеноолар, бригадалар мал чеми белеткээр онаалдазын сентябрь 10-га чедир күүседир хүлээлгени алган.

Ам бо хүннерде ажыл хөй-ныышкынныг. Механизастаттынган отряд баштайгы ийи хүнде 120 гектар черниң сигенни кезип, 60 ажыг тоннаны сараатаан. Сигеен кезер агрегаттарны башкарып турар механизаторлар Олег Тюлюш, Салчак Мартан-оол олар хүн нормазын 150 хуу чедир күүседип турар. Сигенни болдүрер агрегаттарда ажылдап турар Мортуй-оол Алдай-оол биле Михаил Белек база-ла норманы 125—130 хуу чедир күүседип, мурнакчы болуп турар.

Будук-бүрү белеткээр звеноолар ол ажылче киришкен. Оларда-даа ажыл-иш хайныышкынныг.

С. КОМБУ.

Кызыл район.

КЕЛИР КЫШКА БЕЛЕТКЕЛ

1978—1979 чылдарның кыштаглаашкынынга белеткелди баш удур чорударын барымдаалааш, Чөөн-Хемчик районнуң Карл Маркс аттыг совхозунуң дирекциязы кыштагларга капитал септелге чорудар тос кижилиг бригаданы тургускан. Бригаданың ишчилери Кызылдаа Ондарның удурутулгазы-биле ажылдап, баштайгы ээлчегге Теректиг-Чарыкта шээр малдың ийи кыштаанда чурталга бажыңнарының шалаларын тырып, транзалаш, малгаштаан. Печкаларын база кылган. Хой кажааларын септээн.

Септекчилер ам Кызыл-Чыраа сүт-бараан фермазының кыштаанда барган. ийи аал ишти чурттаар ийи бажыны септеп турар. Септээр түүлдер фермада эвээш эвес.

— Көдээ ажыл-агыйны улам ынай хөгжүдер дугайында СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң шиитпирлеринге сорук кирген бистин бригаданың септекчилери мурнунда салдынган сорулганы чедишкинниг күүседир дээш улуг күжениишкин-биле ажылдап турар. Бисте тудугжу, печка кылыр, шеверлекчи кижилер бар. Ажылывыс мергежилдер аайы-биле харылааалыг чорузун, дурген, бүдүнгүр, эки шынарлыг ийи дээш туржуп турар бис. Фермага септелге ажылдары доостурга, бода болгаш шээр мал турларларынга ажылдаар бис — деп, бригадир коммунист К. Ондар чугаалап турар.

М. СЕВЕН.

ХОЙЖУ АДАШКЫЛАР

«Хемчик» совхозтуң мурнакчы хойжузу, коммунист Серин Марбыевич Саая хойжулааш, ам 16 чыл болуп турар. Бо үеним иштинде ол совхозтуң малын онча-менди кадарып, чыл бүрүле белик көргүзүүлерни чедип ап келген. Кызымак күш-ажылы дээш ол «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медаль-биле шаңнаткан. Бо чылын малчының көргүзүү база бедик.

Серин Марбыевич 12 уругларның адазы. Оларның улуттары ам янзы-бүрү мергежилдиг кижилери. Ортун кызы Мария Саая хаш чыл бурунгаар Эрги-Барлык ортумак школазын дооскаш, адаезинге сакмавщиктеп турган, эрткен чылын совхозтуң хураганын комсомолчу эштери-биле хүлээп алгаш, ам аңгы кадарчылаан, хойжу комсомолчу звенону удуртуп турар. Комсомолчу ыыстарының кадарган хураганы бо чылын эки ныш ашкан.

Адазының ооң салгаан ортун кызы Мария Саая ажылышке кежаа, кызымак, эш-өөрүнге хүндүткелдиг, хөй-ниитичи. Мария ам Барылын-Хемчик район Совединиң депутады. Ол хүлээлгеэин кызымаккай күүседип турар.

Амгы үеде олар кыштагларын септеп алган, мал чеминиң белеткелинче киришкен.

Х. МОНГУШ.

МУРНАКЧЫ БҮДҮРҮЛГЕДЕ

Тываның транспорт эргелелинде автомобильдерниң техниктиг хандырылга станциязы эрткен чылга чедир хожуданай бүдүрүлге турган. Онгу беш чылдың үшкү чылының эгезинде ук коллектив боттарының арга-курлавырларын саная, ону шыны хуваан, социалистиг чарышче кичээнгейни угландырып келгениниң күш-ажылчы техникизи бедээн.

Бо чылдың бирги кварталында ук коллектив шалыпчы ажылдаан. Ооң септекчилери 24 муң рубльдиң ажылдарын кылган Бо дээрге кварталда планнаттынганындан үш муң рубль хөй болганы ол.

Онгу беш чылдың үшкү чылының бирги чартыында техниктиг хандырылга станциязының коллективи планныг онаалдазын 125 хуу күүседкен.

Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы слесарь Чадамба Кыргысович Биче-оол социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп турар. Ол хүн үлүүн 1,5 катап ажыр күүседип келгениниң үеним мурнаан. Ч. Биче-оол аныяк слесарьның дагдыныкчызы. Ооң өөренникчилери Ю. Кашеев болгаш А. Иноолар ам боттарынга планныг онаалдаларны ап, ону күүседип турар апарган.

ЧУРУКТАРДА: мурнакчы слесарь Ч. К. Биче-оол.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

КЫЗЫЛ ТУКТУ ТЫВЫСКАН

«Тыва көдээ тудуг» трестиң Кызыл-Мажалыкта № 741 механизастаттынган колонназының коллективи тудуг-монтаж ажылдарының талазы-биле социалистиг хүлээлгезин 107,2 хуу, күш-ажылдың будүрүкчүүүн өстүрер планыл 4,4 хуу ажыр, чурталга шөлүн ажыглалга киирери — 195,8 хуу күүсеткеш, социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп, СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

Ол шаңналды тыпсырынга турасыааткан байырлыг хураал дүүн Кызыл-Мажалыкка болган. № 741 КМК-да партия эге организациязының секретары О. О. Куулар хуралды ажыткаш, СЭКП Тыва обкомунуң секретары Г. Н. Долгополовка сөс берген.

Онгу беш чылдың үшкү чылының бирги чартыында чедип алган күш-ажылчы чедишкиннери дээш Г. Н. Долгополов ук КМК-ның ажылчыннарынга, инженер-техниктиг ажылдакчыларынга база албан-хаакчыларынга изиг байырны чедиргеш, Кызыл тукту тывыскан.

Мехколоннаның бызаңчызы, Ленин орденниң эдилекчизи Кызыл-оол Ооржак ук хуралга санал бергеш, бо чылдың бирги чартыының планын ол бодуу хуузунда 180 хуу күүсеткенин, тукту салбас дээш амдаа шалыпчы күш-ажылчы үлүүн киириштирерин хүлээнтеп. Бот-орулга-чарылгалыг бригаданың бригадири Күжүгет Шойдаң-оол онгу беш чылдың үшкү чылының планныг онаалдазын олар бо хүнперде күүседиринин дыңнаткан.

Х. МОНГУШ.

ФЕДОР ДАВЫДОВИЧ КУЛАКОВТУ ОРНУКШУТКАНЫ

Кызыл шөлге кажыыдал митингизи

Коммунистиг партиялың болгаш Совет күрүнеңиң көскү ажылдакчызы, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Федор Давыдович Кулаковту орнукшудары июль 19-та Москвага болган.

Совет Армияның Төп бажыңының Кызыл туктуг залы ийи хүн дургузында кажыыдалдыы-биле шиметтинген турган. Венокторлуг болгаш чечектерниң аразында бедиктээш кырында — Ф. Д. Кулаковтуң мага-бодун салган хааржак. Мөчээн кижиниң мага-бодун июль 19-туң дүнезинде кремациялаан.

Боже мооң мурнунда-даа хүнде ышкаш, Москваның болгаш областың муң-муң ажылышчылери, эвиледдешкен республикаларның болгаш областарының төлөлекчилери, партия, совет болгаш хөй-ниити организацияларының ажылдакчылары, шериг начальниктери бодунуң бүгү амыдыралчурталгазын коммунизм тургузуушкунунуң өндүр улуг хөрээнге турасыаадып, социалистиг көдээ ажыл-агыйны хөгжүдеринге улуг салыышкынын киргген партиялың шынчы оглунга ханы хүндүткелдиг ёзулалын бээр дээш үзүксоксаат чокка шуужун кээп турган.

12 шак. Мөчээн кижиниң мага-бодун салган хааржак-биле байырлажып чарлыының ёзулалы доозулган. Федор Давыдович Кулаковтуң төрелдери, чоок кижилери болгаш өөнүктери залга арткан. Чарлыышкынның сөөлгү минуталары.

Кажыыдал аялгалары чангыланып турган. Орнукшудулганы организастаар талазы-биле чазак комиссиязының кежигүнүнери мөчээн кижиниң мага-бодун салган хааржакты Совет Армияның Төп бажыңындан үндүрүп келген болгаш ону катафалк кырынга тургузупкан. Москваның төвүнче угландыр чорупкан.

Хүндүлүг дайынчы таңнылыл Эвиледдер бажыңының чанынга кажыыдал ёзуу-биле шимээн чок турупкан. Мөчээн кижиниң мага-бодун салган хааржакты чепсек лафетазынга тургузупкан. Кажыыдал кортежи Кызыл шөлче угландыр чорупкан.

Кызыл шөлдүң индирлеринде—Москваның болгаш областың ажылчы чоннарының төлөлекчилери, партия болгаш совет ажылдакчылар, эртемниг болгаш культураның ажылдакчылары, ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң төлөлекчилери. ССРЭ-де дипломаттыг төлөө черлериниң баштыннары, даштыкы делегациялар база ында.

Шериг кезектери шөлге чиге дорт чыскаалдыг турупкан. Оларның колонналарының кырында кажыыдал кожааларлыг дайынчы туктар мөгейген.

13 шак. Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеңиң удуртукчулары мөчээн кижиниң мага-бодун салган хааржакты чепсек лафетазындан дүжүргеш, В. И. Ленинниң Мавзолейниңиң баарынга тургузупкан.

Мавзолейниң төп индиринге эштер Ю. В. Андропов, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, К. Т. Мазуров, Г. В. Романов, Д. Ф. Устинов, В. В. Кузнецов, П. М. Машеров, Б. Н. Пономарев, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, Я. П. Рябов, К. В. Русаков, орнукшудулганы организастаар талазы-биле чазак комиссиязының кежигүнүнери үнүп келген.

Кажыыдал митингизин чазак комиссиязының даргазы, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары А. П. Кириленко ажыткан.

Бистин партиявыс, совет улус Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеңиң көскү ажылдакчызы, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары, ССР Эвилелиниң Дээди Совединиң депутады Федор Давыдович Кулаковту бүгүн сөөлгү орукче ханы кажыыдал-биле үдеп турар дээ, ол демдеглээн.

Чүгле беш ай бурунгаар, февраль айның эгезинде, бистер Федор Давыдовичиниң 60 харлаазын, бистиң социалистиг Төрээн чуртувустуң мурнунга ооң улуг ачы-хавыаазын демдеглээн болгай бис деп, ол чугаалаан. Эгиттинмес бо чидиригни аар кажыыдал-биле бодап турар бис.

Федор Давыдович Кулаковтуң күш-ажылчы оруу ленинчи партия-биле, партияның ленинчи идеяларын амыдыралга боттандырар, бистиң чуртувуска коммунистиг ниитилелди тургузар талазы-биле канчаар-даа аажок улуг ажыл-чорудулгазы-биле тудуш харылааалыг чораан.

Тараачын кижиниң оглу Федор Давыдович чөөрби харлыында-ла агроном эртемни чедип алган болгаш социалистиг экономиканың эң чугула адыры болур көдээ ажыл-агый-биле холбаалыг болган. Ол көдээ ажыл-агый талазы-биле ханы билигли болгаш улуг дуржулгалыг чораан, черни эки билир, аңаа ынак кижилерниң бирээзи болганда, тараачының ажыл-ишин бедин-биле үнелеп билир турган.

Партиягa аныяанда-ла киргеш, Федор Давыдович ооң хүрээлеңинде дадыгын быжыккан. Партия ону улам-на харысалгалыг болгаш улуг хемчээлдиг ажылдарже деп-шидип келген. Кандыг-даа албан-дужаалдыг ажылдарже — бүдүрүлге, ажыл-агый болгаш партия, совет органнарының ажылынче партия ону чорударга, Федор Давыдович ону улуг күжениишкин болгаш инициативчи, кызымаккай чорук-биле күүседир чораан.

Районнуң чер килдизиниң эргелекчизинге, партия райкомунуң секретарынга, партия обкомунуң көдээ ажыл-агый килдизиниң эргелекчизинге, облкууском даргазынга, Россия Федерациязының министрениң оралакчызынга болгаш министрге, СЭКП Ставрополь крайкомунуң секретарынга ол чедишкиниг ажылдап турган. Аграр айтырыын эки билир болгаш дуржулгалыг партия ажылдакчызы кижи боорга, 1964 чылда Федор Давыдовичиге СЭКП Төп Комитединиң Көдээ ажыл-агый килдизин удуртуун дааскан. Ол 1965 чылда СЭКП ТК-ның секретарынга, а 1971 чылда Төп Комитеттиң Политбюрозунуң кежигүнүнге сонгуткан.

СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Леонид Ильич Брежневтиң баштааны бистиң партиявыстың ленинчи штабынга ажылдап турган үеинде Федор Давыдович Кулаковтуң партийжи ажылдакчы болур бүгү талалыг аргалары улам тода илереттинген. Төп Комитеттиң, ооң Политбюрозунуң болгаш Секретариадының бир демниг, коллективтиг ажыл-чорудулгазынга, СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнеңиң иштинги болгаш даштыкы политиказын боттандырарынга Федор Давыдович идепкейлиг киргеш, аңаа көргүскен бүзүрелди долузу-биле бадыткан келген.

Төп Комитеттиң даасканын ёзугаар көдээ ажыл-агый айтырыгларын шиитпирлеп турган, Федор Давыдович партияның съездилериниң болгаш СЭКП ТК-ның март Пленумунуң (1965 чыл) ажылдан кылганы аграр программазын чайгыдыш чок боттандырарынга бодунуң бүгү күжүн, энергиязын харам чокка берип келген.

Көдээ ажыл-агый будүрүлгезин хөгжүдеринге, колхоз тургузуун быжыглаар талазы-биле улуг болгаш нарын сорулгаларны шиитпирлээринге Федор Давыдович Кулаков улуг салыышкынны киргген. Партийжи шиитпирлерин ажылдан кылырынга болгаш боттандырарынга ол ханы билиин киириштирип, көдээ ажыл-агый органнарының, министерстволарының болгаш ведомстволарының, эртем албан черлериниң ажылын сайзырадгайжыдарын чедип ап чораан. СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң (1978 чыл) демдеглээни көдээ ажыл-агыйда чедип алдынган улуг чедишкиннерде ооң эвээш эвес күш-ажылы киргген.

Федор Давыдович партийжи принципиалдыг, бедик харысалгалыг болгаш негелделиг, ажыл-херекчи болгаш бодуун, эш-өөрүнге сагыш човангыр, эвилеп-эвилек кижи чораан. Ол дутайын ооң-биле кады

(Төнчүзү 3-кү арында).

СЭКП ТК-ныҥ июль (1978 ч.) Пленумунуҥ шиитпирлерин — амыдыралга

ҮЕНИҢ ЧҮГҮЛА СОРУЛГАЛАРЫНЧЕ

Бүгү чүрттаазында ышкаш, Кызыл районуҥ ажыл-ишчилери СЭКП ТК-ныҥ июль (1978 чыл) Пленумунга «ССРЭ-ниҥ кедээ ажыл-агыйын улам ынай хөгжүдер дугайында» СЭКП ТК-ныҥ Чиҥгине секретары эш Л. И. Брежневтиҥ илеткелин болгаш ол Пленумнуҥ шиитпирлерин ханы сонуургал-биле таныжып, ажыл-чорудулгаа дайынчы программа кылдыр хүлээп ап турар. Чоокта чаа-ла катап тургустунган районуҥ кедээ ажыл-агыйы чамдык бурунгаар базымнарны кылган. Оҥ чамдыктарын онгу беш чылдың үшкү чылының баштайгы чартыныҥ түннелдеринден-не көрүп болур.

Районуҥ ажыл-ишчилериниҥ бо чылын алган хүлээлгелери чиик эвес. Ылаңгыя совхозтар бода малдың баш санын 8 хуу, оҥ иштинде саар инекти 13 хуу, шээр малды 18 хуу өстүрбүшаан, күрүнеге 2150 тонна этти, 2220 тонна сүттү, 251 тонна дүктү болгаш 14 миллион борбак чуурганы салары хүлээлгеде көрдүнген. Районуҥ чер-чериннде партия эге организациялары боттарының бүгү организакчы болгаш политмассалыг ажылын коллектив база кижи бүрүдүүнү алган социалистиг хүлээлгезиниҥ күүседизин хандырарыначе үгландыг чорудуп келген болгаш чорудуп-даа турар.

Оҥ түннелинде районуҥ девискээранге кыштаглаашкын мурнундагы чылга деҥнээрге, элээн организастыг эрткен. Ниитиниҥ малының өлүп хораар чоруу дыка эвээжээн. Малдың чаш төлүн камгалап алыры көвүдээн болгаш оҥ продуктулуу бедээн. Бо чылдың бирги чартыында районуҥ бүгү совхозтары күрүнеге кедээ ажыл-агыйы продуктуларын садар планын хуусаа бетинде күүседиткеш, пландан ажыр 2055 центнер этти, 664 центнер сүттү, 287 центнер дүктү саткан.

Эрткен чылдарга деҥнээрге, күрүнеге саткан продукциялың шынары эвижээн. Бо талазы-биле эки түннелдерни «Сукпак», «Көк-Тей», «Шамбалыг» совхозтар чедип алган. Ниитизи-биле күрүнеге саткан малдың 86 хуузу ортумактан өрү деҥнилгелиг болган.

Сүт бүдүрериҥ «Х Улуг хурал», «Көк-Тей» совхозтар 22—40 хуу чедир көвүдеткен, эзт бүдүрериҥ «Көк-Тей», «Х Улуг хурал», «Шамбалыг» совхозтар эрткен чылдың бо үеэнинде деҥнелиндеН көвүдеткен.

«Шамбалыг» совхозтуҥ партия эге организациязы, оҥ коммунистери ажыл-ишчилериниҥ күжүн планныг сорулгаларны күүседиринче биилиг мобилизастаан, социалистиг чарышты дээштиг, үре-түннелдиг кылдыр организастаан, мурнакчы дуржулганы нептередирин бедик деҥнелге чорудуп келген. Ол бүгүниҥ түннелинде эрткен кыжын совхозта бода мал бригадазының малчыннары чаңгыс-даа баш мал хоратпаан, а шээр малдың 98,5 хуузу камгалап алдыпган. Мал продукциязы көвүдээн. Ынчангаш ол совхозтуҥ малчыннары СЭКП райкомунуҥ болгаш райкүүскомнуҥ шилчиир Кызыл туҥуп быжыы-биле тудуп турар.

Малды семирти азыраар каттыжыышкын — Сукпактың», күш ажыл-агыйлыг «Көк-Тей» совхозтуҥ коллективтери база эки түннелдерни чедип алган.

Районуҥ партия организациязы даандырган ажыл-херек дээш ажыл-ишчи бүрүзүнүҥ, чер-черде партия, профэвилел, комсомол организацияларының, совет болгаш ажыл-агый органнарының харыысалгазын бедидериниче улуг кичээнгейни салып келген. Ылаңгыя коммунистерни бүдүрүлгениҥ чүгүла участоктарынга таарыштыр түргүзар, оларның авангардчы ролюн бедидер талазы-биле ажылды күштелдиргеН. Ам бисте бүгү коммунистериҥ 60 ажыг хуузу бүдүрүлгениҥ кол участоктарында быжыглаттырган, олардан 285 кижи кадарчылап, саанчылап, трактористеп, чодаачылап ажылдап турар. Элээн хөй коммунистер — специалистер болгаш кедээ ажыл-агыйының ортумак звенозунуҥ удуртукчулары.

Ажыл-херекке коммунистериҥ идепкейин база харыысалгазын бедидер сорулга-биле СЭКП Уставының негелделерин болгаш социалистиг хүлээлгелерин олар канчаар күүседип турарының дугайында отчёттарын, дыңнадыгларын чер-черде партия эге организацияларының хуралдарынга доктаамал ап турар апаргаН.

Даандырган ажыл-херекти бедик харыысалга-биле мередеп билириниҥ, мурнакчы арга-дуржулганың үлегер-чижээн бисте хөй-хөй коммунистер көргүзүп турар. Оларга «Тиилелге», «Шамбалыг» совхозтарда механизастаттынган комплекстиг отрядтарының удуртукчулары Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Василий Янчатты, Күш-ажылчы Алдар орденниҥ III болгаш II чергезиниҥ эдилекчизи Доржу Дандарны, Октябрь Революциязы, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнериг механизатор Кызыл-оол Кара-Салды, Тыва АССР-ниҥ алдарлыг механизатору Ооржак Серен-оолду, «Х Улуг хурал» колхозта төрүүр 100 хойдан-на 125 хураган алган хойжу аныяк коммунист Кара-Уруг Содунамны, «Шамбалыг», «Тиилелге» совхозтарда чүс баштан-на 103—109 хураганнарны алган Монгуш Семис-оолду, Татьяна Баавыдны болгаш өскелерни хамаарыштырып болур.

Кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезинде өске-даа адырларында ындыг мурнакчылар хөй. Чижээ, «Тиилелге», «Кара-Хаак» совхозтардан чартык чыда бир инектен-не 900—1087 литр сүт саткан Монгуш Девикти, Соян Күзенмааны, Ооржак Найданны, «Шамбалыгда» быаза бүрүзүкден-не хонукта 945 грамм немелде деҥзини ап турар Ооржак Карастайны, «Сукпакта» семиртир инектериҥ бирээзинге онаштыр хонукта 907 грамм немелде деҥзини ап келген Григорий Сурыкинни болгаш өске-даа хөй мурнакчыларны чоргаарал-биле адап болур.

Күш-ажылчы чарышты кадбак пептерелдиг, үре-түннелдиг организастаарының айтырыглары чер-черде партия, профэвилел болгаш ажылагый органнарының кичээнгейиниҥ төвүнге туруп келген болгаш моон соҥгаар-даа тургустунар апаар. Ынчангаш коллективтер болгаш тус-тус ажыл-ишчилер бедик көргүзүүлерни чедип адырыпта ол бүгү дээштиг салдарны чедирип турар. Маҥаа холбашкан айтырыгларны парторганизацияларының хуралдарынга, парткомнарга, СЭКП райкомунуҥ бюро хуралынга ей-ойде чугаалажып турар.

Чижээ, чоокта чаа СЭКП райкомунуҥ бюрозунуҥ хуранынга «СЭКП-ниҥ XXV съездиниҥ негелделериҥе дүүштүр бүдүрүлгениҥ ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш социалистиг чарышты улам калбартыр талазы-биле партия организацияларының организакчы ажылының байдалы болгаш ону экижидер хемчеглер дугайында» айтырыгны хандыр анализтеп чугаалашкаш, - хүлээп алган шиитпирниҥ күүселдезин чер-черде организастап турар. Ниитизи-биле районда чарышка 2800 ажыг кижи хаара туттунган. Олар колдуунда-аа бедиткен хүлээлгени алгаш, ону күүседиринге бедик көргүзүүлерни чедип ап турар.

Оон аҥгыда социалистиг чарыштың дээди хевири — коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкин база калбарын турар. Амгы үеде районда 8 коллектив ол бедик атты чедип алган, 228 кижи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы, 10 коллектив, 530 ажыг кижи ол ат дээш демисежип турар. Ынчалзажок чарышты организастап турарында чамдык черлерде ёзу барымдаалдаар чоруктар ам-даа бар.

СЭКП ТК-ныҥ июль (1978 чыл) Пленумунга илеткелиҥе СЭКП ТК-ныҥ Чиҥгине секретары эш Л. И. Брежнев мынча дээн: «Чарыштың экономиктиг эчис сорулгазы тарааны, эвтти, сүттү болгаш өскедаа продукцияны хөй кылдыр болгаш чиик өртек-үнелиг бүдүрери болур. Оон-биле кады эҥ эки түннелдер чогум чүүҥ-биле чедип алдынганыл, кандыг тодаргай чылдагаанардан чамдыктар мурнай бергенил, өскелери канчап биеэги-ле деҥнелинде арткаНыл, үшкүлери чүге хожудай бергенил деп чүвени билири чүгүла. Чамдык бир колхозка азы совхозка болдунар үүл, өске ажыл-агыйга чүге чедип аддынмааныл? Ажыл-агыйны чорудул турарының түннелдериндe ылгалдар чүге аажок улугул?».

Ынчангаш партия, совет профэвилел болгаш ажыл-агый органнары социалистиг чарышты организастап, оон түннелдерни үйлдүүп турар үеде үстүнде айтырыгларже онза кичээнгейни салыр ужурлуг. ТК-ныҥ июль Пленуму кедээ ажыл-агыйны улам ынай хөгжүдер талазы-биле партияның ленинчи аграр программазының чаа-чаа сорулгаларын тодаратпышаан, партийни организакчы база идеологтуг ажылдың айтырыгларын кедээде партия организацияларының кичээнгейиниҥ төвүнге тургускан болгай. Ол Пленумнуҥ шиитпирлерин чонну кижи бүрүзүнге чедир хандыр тайылбырлап, пропагандаалаар ажылды калбартпышаан, амгы үеде районнуҥ партия организациялары чедир шиитпирлеттинмээн айтырыгларже, хүннүҥ чугула сорулгаларынче бүгү күштү мөөспеп турар.

Ниитизи-биле алырга, районуҥ кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезинде четпестер эвээш эвес. Ылаңгыя чылдагаанардан малдың өлүр, хораары чамдык совхозтарда ам-даа хөй, бүдүрген продукцияның шынарының деҥнели чавыс. Ниитиниҥ малының ажаалда-тежээдезиниҥ технологиязы чогуур негелдеге дүүшпес. Чер ажылының культуразы чавыс, оон ап турар үнүш, дүжүт эвээш.

Малдың баш санын өстүреринге, оон продуктулуун бедидериҥе кол чүүл—малга четчир хемчээлдиг чемни кыска үеде, эки шынарлыг белеткээриҥе бүгү чонну күжүн мобилизастаары хүннүҥ эҥ чугула сорулгазы болур. Бо чылын районуҥ совхозтарына 11100 тонна сигенни, 36600 тонна силосту, 2400 тонна сенажты, 24270 тонна саканы, 900 тонна будук-бүрүнү, 130 тонна сиген далганы, 12135 тонна концентратты болгаш малдың өске-даа чемнерин белеткээр. Совхозтарда амгы үеде ол чугула кампаниягa киржир механизастаттынган бригадаларны, звеноларны, аҥаа ажыглаар техниканы четчелээн. Олар мал чемин белеткеп эгелээн. Бо чылың ноябрьашкындан сигенниҥ үүжү таарыы. Ынчангаш ону кезип ап болур бүгү черлерден кезип турган, мал чемни белеткээриниҥ даалгаларын күүседири—бистин бирги чергениҥ хүлээлгевис болур. Оон аҥгыда дүжүт ажаар бүгү техниканы августуҥ бирге чедир белеткеп доозар ужурлуг. Хой кыргылдазын шалыпкын доосканы, малдың чуулдазын, оон чаш төлүн аҥгылап үзериҥ, чайгы семиртилгезин организастыг чорудары эргежок чугула.

Ол бүгү ажылдар болза СЭКП ТК-ныҥ июль Пленумунуҥ шиитпирлерин амыдыралга боттандырарының баштайгы практиктиг хемчеглери болур. Ынчангаш районуҥ партия, совет, профэвилел, комсомол организациялары болгаш ажыл-агый органнары бо чылдың бирги чартыында чедишкиннерни быжыглаышаан, бүгү аргаларны болгаш курлавырларны ажыглап турган, онгу беш чылдың үшкү чылының планын болгаш социалистиг хүлээлгелерни долдур болгаш ажыр күүседиринче бүгү чонну күжүн мобилизастаан, массаның ортузунга организакчы болгаш политмассалыг ажылды улам күштелдирер ужурлуг.

К. ШУЛУУ,
СЭКП Кызыл райкомунуҥ бирги секретары.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИ

Онгу беш чылдың үшкү чылының планныг онаалдаларын чедишкинниг күүседир дээш социалистиг чарыш Кызылдың мебель фабриказының бригадаларының болгаш звеноларының аразында калбарган. Оон бирги чартыының түннели үнген, мурнакчылар илерээн. Оларның бирээзинге И. Ф. Агапов удурткан пресстекчилер звенозу хамааржыр.

Бо звенонуҥ коллективи 1978 чылдың бирги чартыының планын ажыр күүсеткен. Ол дээрге бригадирниҥ бодунуҥ, звено кежигүннери Василий Кузнецов, Александр Огнев болгаш өскелерниҥ-даа кызымак күш-ажылының түннели-дир.

ЧУРУКТА: бригадир Исай Агапов биле звено кежигүнү Василий Кузнецов олар ажыл үеэинде.

Каа-Хем хөмүр-даш разрезиниҥ транспорт цегинде чолаачы Василий Андреевич Грива күчүлүг «БеЛАЗ» башкарыкчызы болуп ажылдап турар. Ол мурнакчы чолаачы хүн үлүүн бүдүн чартыктан кудулатпайн келген. Оон уламындан коллективте тергиннериҥ санынга кирген.

Шак мындыг шалыпчыларның ачызында Каа-Хем хөмүр-даш разрезиниҥ коллективи бо чылдың бирги чартыында пландан ажыр 32 муң тонна хөмүр-дашты казып, хереглеНчилерже чүдүрүп чөрүткен.

ЧУРУКТА: Василий Грива.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

НУРЕКТИҢ ХӨӨЛБЭЭ

«Нурек далайында» сүт хемчээкчилери алды миллиард кубометр сүт чыылганын демдеглээн. Ындыг хемчээлди кижи кылган хөөлбекте бар-ле дүгаар четкени ол. Сугну ол хемчээлден ам кудулатпас. Гидроэлектростанцияның түдүгжулары ол хире хөй сугнуҥ чыгарын июль төнчүзүнде болур деп манап турган. Ындыг-даа болза дагларда улуг изиг Памириҥ менге харының эриирин дүргедеткен. Плотина түдүгжуларын улуг сүг сүртпээн: төлевиледе көрдүнген 300 метр бедик плотинаның бедии ам безин 250 метр.

Бахшта гидрокомплекстиҥ түдүгжулары бо чылын чедиги болгаш сески агрегаттарны хуусаадан эрте ажыглалга киирерин хүлээнген. Оларның ажылдаарына херек сүг хөөлбээн тургузарда плотинаны 270 метрге чедир тулар апаар. Түдүгжулар плотинаже бетон кударын дүргедеткен: хонук санында-ла 20 муң ажыг кубомегр бетонну кудуп турар. Октябрь айга чедир (агрегаттарны ажылдадып киирер үеэн) кылымал далайга оларның ажылдаарына херек сес миллиард кубометр сүг чыглы бээр.

КАМНАП АЛГАН ЭНЕРГИЯ-БИЛЕ

Ивановонуҥ автомобиль кранларының заводу беш чылдың эгезинден камнап алган электроэнергиязы-биле бүдүн ай дургузунда ажылдап келген. Ынча курлавырны тургузарына улусчу контролёрлар дузалаан.

Бүдүрүлгениҥ бүгү участоктарында тургускан камналга постулары энергия чарыгалын хүнүҥ-не санап көрүп турар. Ол хыналдар ажыл-агыйжы эвес чарыгдалдар үнүп турар черлерни тодарадыр арганы берген. Улусчу контролёрларның ниити заводка рейдилериниҥ соонда энергияны арттыр чарыгдаазының хемчеглерин ажылдап кылган.

Камналганың шаан халдаашкыны уламчылавышаан. Цехтерни чырыдарының системазын чаартып киришкен, энергияны хөй чарыглаар бүдүрүлгелериҥ технологиязын сайзыранайжыдып турар.

СЭТА-ныҥ корр.

Ажыглалга киирер тудугда

УДУРТУК ЧУЗУ БЕЗИН ЧОК

Бистиҥ республикада онгу беш чылдың үшкү чылында ажыглалга киирер ужурлуг тудуглар-ла хөй. Ындыг чугула тудугларның бирээзи — республика найысылалында 365 орунныг гостиница боон турар.

Гостиницаны «Кызыл тудуг» эргелели кол күүсекчи боон хүлээп алгаш, кылып эгелээнинден бээр элээн каш чылдар эртип турар. Бажыңның тудуунуҥ хуусааларын соҥгаарладып, тудуг ажылын сокдадып азы тудугжуларның чамдыызын өске тудугларже чорудуп турганында чөптүг чылдагааннар турган болбайнаан. Ынчалза-даа республиканың амыдыралынга база-ла чугула бо тудугну шапкынчыдып, баштайгы хуусаазында ажыглалга киирип болур турганы кымга-даа билдиҥгир. Кол-ла чылдагаан—тудуг материалдарының, ылаңгыя тууйбуның чогу боон турганын ында ажылдап турар бригаданың удуртуучузу, Тыва АССР-ниҥ алдарлыг тудугчузу Н. Велигодский чугаалаар.

Бо чылдың эгезинде-ле гостиницаның аалчылар чуттаар корпузун Н. Велигодскийниҥ бригадазы шеверлел ажылдарын кылыры-биле дужаап болур турган. Ынчалза-даа «Кызыл тудуг» эргелелиниҥ тудугжулары гостиницаның өске тудугларын дооспаан боорга, шеверлеичилер келбейн турган. Чогум-на оон ужурунзан бо чылын гостиницаның үгле удуур корпузун ажыглалга киирер деп турары билдиҥгир-дир.

Тудугнуҥ байдалы бо хүннерде кандыгын? Соолгу хүннерде ажыл элээн шуудап турар. Ында ниитизи-биле алды бригада бар. Бригадаларның ажылын болгаш материал чүүлдери-биле хандырылгазын таарыштыр организастаан. Ажылдың түннелдерин вторник санында-ла оперативтиг хуралга чугаалажып, четпестерни илередип турар.

— Бир эвес чамдык материалдар, чижээ, манзалар четчир болза, бистиҥ комплекстиг бригада моон-даа шалыпкын ажылдап болур — деп, бригадир Б. Донгак чугаалап турар. Шынап-ла бо бригада—найыралдыг, демниг коллектив. Оон кежигүннери ай, хүн нормаларын ажыр күүседип, ажылдың шынарын улам экижидери дээш ажылдап турар. Ында тудугжулар С. Оюн, В. Дагаанов, Ф. Чыргал, А. Монгуш болгаш өскелер-даа тудугну айыткан хуусаада —ССРЭ Конституциязының бир чыл болуру — октябрь 7-де ажыглалга киирериҥе үлүүн салыр дээш кызымаккай чоруун көргүзүп турарлар.

Гостиница тудуунда А. Максимовтуҥ удуртканы плиточниктер, витражтар соҥгалар кылып турар, С. Лукьянчуктуҥ сварщиктери, Г. Марковтуҥ бетонщиктери, бажыңның даштыны ханаларын шеверлеп турар Р. Лебедевтиҥ штукатуржулары-даа бо хүннерде план-график ёзугаар ажылдап, удуур корпусту чогуур хуусаазында ажыглалга киирериҥе шиитпирлиг. Сварщиктер коммунист А. Приставко, комсомолчу Н. Шетишева, плиточниктер В. Петров, Н. Кирсанов олар мурнакчыларның одуруунда санадып турар.

48 дугаар тудуг эргелелиниҥ шеверлеичилери (бригадир Р. Лебедев) В. Хомушку, М. Бюрюккей, Г. Монгуш, А. Куулар профессионал-техниктиг училищени дооскаш, база-ла чедишкиннинг ажылдап, бригадирниҥ макталын ап турарлар.

Ниитизи-биле алырга, Кызылда чаа гостиницаның тудуу чаа доктааткан хуусаада ажыглалга кирип болур. Үгле дорт, тодаргай удуртулгадан, тудугжуларның ажылын шын организастап, эргежок чугула материалдар-биле чедиштир хандырарындан хамааржыр. Соолгу хүннерде тудугну харыылап турар «Кызыл тудуг» эргелелиниҥ бирги участогунуҥ начальниги безин чок боон турар. А ону удуртуп турган эш Чертов шагда-ла өске ажылче шилчээн, а үстүнү удуртур органнар бо хире чугула тудуг участогунуҥ удуртукчузун томуйлаарынче далашпайн турар. Бо дээрге, ажыглалга киирер тудугже кичээнгейни чөгүүр деҥнел-биле салбайн турарының чижээ-дир.

Т. МОНГУШ.
«Шынның» корр.

„ШЫНГА" ХАРЫЫ

Организастыг дооступ турар

Бо чылдың июнь 30-де «Дарый хемчег алыр» деп эгелиг, Кызыл районда «Тиилелге» совхозта хөй кыргылдазында четпестерни илереткен С. Комбунуҥ үүлү парлаттынган.

Улус депутаттарының район Совединиҥ күүсекчи комитединиҥ даргазы А. К. Бакулиниҥ ук үүлге хамаарыштыр бисие дыңнатканы:

Шүгүмчүлелиг үүл партиялаттынары билек ажылда четпестерни чайладырының хемчеглерин алган. Кыргылда үезинде онаашкан ажылынга ээ-харыысалгазын кошкаткан кол зоотехник В. Күжүгетти ажылындан үндүргеш, оон орнунга өске кижини киирген. Түннелинде хөй кыргыыр пунктунуҥ ажылы экижип, бо хүннерде кыргылда организастыг дооступ турар.

1. ШЫДААР ЭР-ДИР

Ынчан күр чер колхозу — «Тиилелгениҥ» шелдериҥе часкы хову ажылдары адакталы берген турган. Тараз чаштырылгазы доозулган. Үгле куруктурулга андарылгазы арткан. Часкы чымыштыг иш чайланы бээр аразында, бир улуг-хүнде механизаторлар дыштаныры-биле Кур-Чер суурже чоруткан. Үгле таныыл ашак артып калган. Хову турлаа эвээнзирип, ыржым-шыпшын апарган. Калчан-оол канчангаш-ла көөрге, ховуда чысхаай тургускулары каан тракторлар аразында кижи бажы каранаан.

— Кым боор бо?—деп, ашак чаасканан чугаалаанмышаан, кайгаанындан буурул сегел салын долгай тутқулаан.— Суурже үүге чоруваан, үүнү кылып турар кижи боор?

Ашак холдарын ооргазынга чүүтенип алгаш, ыныар базып чорупкан. Трактор чанынга барган, ында кижи-даа чок мындыг. «Үүнү көргеним ол?— деп, Калчан-оол бүдүү иштинде кайгап боданган.— Маҥаа чоп кижи бажы каранады. Азы сагыжым бе?..» Оон элээн болганда, тракторлар аразында кижи чедуре каапкан. Калчан-оол ол-бо тракторларның адаавче көргүлээн. Бир машинаның соҥгу дугуйларының аразында күдүжеиннээн кижини ам-на эскерип каан. Ашак шедиргеличек үн-биле чугаалаан:

— Мында үүнү канчап чыдарың ол?

Хүнсүтен болган [illegible] Тай-оол атпаш дээн. Ол [illegible] түлүү-биле трактор адаандан дорааи-на тура халып келген. Арган, ыспанаш оолдуң арнында үс. довурак борашкан, ана калчан кара чүве, үгле ийи карактары кылаңнаар.

— Чоп суурже кирбедиң?

— Маҥаа турумда улус чоруй барып-тыр...

— Ынчаарга үүнү канчап турарың ол ынчаш?

— Бо тракторнуҥ эзриилдерин дыңзыдып чыттым.

— Ээ, ынча диве дуңмакым. Билбес кижи чыртаан эдер дээш, согураартып каар чоор. Тракторист эвес, оон-биле беришкеш чоор сен.

...Суур кирген механизаторларның чамдызы кежээки ижир каксы хову турлаанга четкилеп келгилээн.

Дыка карангылай бергенде ховай-ховузунда бир-ле тракторнуҥ дириллээн дааш-шимээни дүнүҥ ыржымын үреп турган.

— Кым ховуда чер чара берген дээр силер, оолдар?— деп, Монгуш Менге өөрүнге чугаалаан.

— Кымны кым билир боор! — дээш, Ондар Тевекей ойнап орган көзерин кулажылап кээп, стол кырынга каккан.

— Андарып-ла тургай, чоор силер! Калай оглу шыдаар болгаш чоруп тур ыйнаан.

— Ондар Дай-оол-дыр ийин — деп, таныыл Калчан-оол чугаага киришкен.— Суур кирбээн, маҥаа кады хүнзедивис. Демги Соян Казактың кожукчузу болбазык бе. Оозунуҥ трактورуҥ чушкуп хүнзеди. Шала кежээликтей Казактың тракторуҥ мунупкаш, «чер андарар кижи мен» дээш чоруй барып-тыр. Кокчуг-ла дестүмес төл-дүр. Трактор оорлап мунар дээш, аан суур кирбээн үрен-дир.

— Чаа, кайын үрээрил ол!— деп, Санчат серге чок чугаалаан.—Техникага сундулуг оол чораанныгай, Тулган тракторист оон үнер деп билинер. Ындыг-ла чалгаа, балдыр-бээжек чүве болза, трактор мунар дээш маҥаа чыдып каар деп бе. Эриниҥ эреэн ол ышкажыд харын. Ажырбас андарып турзуп. Өөренип алыр оң. Ында багай чүү боор, ажылга дөгүм, а бодунга өөредиг болур.

Эртенинде Соян Казак өөдип кээрге, кожукчузу Дай-оол чаасканан дүне дыка хөй черни андарып каапкан болгаН. Андарганының шынары кандыг эвес дээш, хынап көрген: черниҥ ханызы өй-тавында, оорга-лаваан, бир дески болган.

— Шыдаар эр-дир мон!— деп, Казак демгизин чула мактаан.— Менден дудак чок-тур сен, оол. Техникага салымныг төл-дүр мон. Ам мээн-биле эзлчежир апаар-дыр сен. Чыткан тене аксына камгылы кирген деп чүве бо эвес бе. Мээн кожукчум тракторист апаргаН ышкажыл, оолдар.

— Курсту чаа доосканым шын чүве, Иван Петрович. А тракторну мунарынга мурнунда-ла өөренип алган кижи мен.

Делгем эгиннерлиг, антара ышкаш калбак хөректиг, мадагар, чоон, чолдак сыныг, чазык шырайлыг, аяс дээр ышкаш ак-көк карактарлыг, алдын сарыг баштыг Иван Петрович арай бүзүрексеэзин шинчилиг, арган, ыспанаш оолче көрүп тура, уламчылаан:

— Аза-дыр сен ало, баштай тракторну чорудуп өөренип алгаш, оон соонда курска кирер. Хамык чүвени дедир кылган дыр-даа болзумза, ону башкарар эргениҥ шынызылгазы менде чок-тур, дарга. Оон ынай теорияны база ыяк өөренип алыр болгай.

— Ынчаарга, чай аразында курска барып тургай сен. Оон соонда курс доостурга, шылгалда дужаагаш, шынызылгадан ап алыр сен, ол-ла.

Техникага сундулуг оол мастерскаага машина септеп, хостуг шактарында курска барып тургаш, шылгалданы чедишкиниг дужаагаш, трактор башкарар эргениҥ шынызылгазын холга алган.

— Техниканы заводка кайы хире-даа быжыг, үр ажыглаттынар кылдыр, магадылап кылган болза, кам чок, багай эдилээрге, үр болбайн үрелип каар. Ындыг болганда, техниканың үр үеде ажыктыг кылдыр эдилеттинери ону камнап, хумагалап ажыглаарында, кайда, кандыг белдирги, агрегады кайы хире ажылдаарын, ону кажан эдип, таарыштырып алырын ыяк билириндe. Бистиҥ совхозта чамдык механизаторлар машиналарына кам чок, ону өй-шаанда эдип, таарыштырып алырын бодаваС, трактор ажылдап-ла турар болза, аҥаа дегбес, мунуп алган хап-ла турыр. А кажан машинаны хөлүн эрттир кеңгирээш турунтарга, ам-на «чүзү канчан барды моон?» дээш чушкуп эгелээр-дир. Ынчаар эдилээрге кандыг-даа эки машина кайын үр шыдажыр боор! Хайыраан улуг өртектиг, үнелиг техниканы шак ынчаар ышкажыл сен. Мен черле кайгадым, трактор башкарып турунда амыр кижи болдум.

Хоочун тракторист Иван Петрович Сажин биле Дай-оол элээн каш чыл улаштыр кады ажылдап келген. Аныяк оолга бодунуҥ байлак арга-дуржулгазын Иван Петрович дамчыдып, млаңгыя тракторуҥ техниктиг ажаалдазын кажан, канчаар кылырын, оон кандыг кезектеринче, белдирлеринче, агрегаттарынче окза кичээнгей салырын, черни шынарлыг кылдыр канчаар болбазырадырын айтып берип турган.

2. КУРСКА

1957 чылдың чазынында Ондар Дай-оол ынчаар тракторист болу берген. Он беш харлыында-ла трактористерге кожукчулан, чаштырыкчылап эгелээн. Ийи чыл ажыр тракторда халбактанып келгеш, кан «аъттын» ажы-чанын билип, трактористерден көрүп, ону башкарарын билип апкан.

Колхозка механизаторлар курузу ажыттынар дээрге, аҥаа өөренип кирери-биле Дай-оол колхоз даргазынга барган. Ынчан колхоз даргазы турган ажок семис, чолдак сыныг кижи Кара-оол Дай-оолче көрүп олура, кайгаан-даа чүве дег, айтырган:

— Сени тракторист кижи деп билир ийик мен чоп? Билбес кижи болзунза, канчап трактор мунуп алгаш чоруп турар сен?

Арай-ла өөрүкүмээр аныяк оол даргаже-даа көрбейн, хажыызынче кайгаан хевирлиг олура, карыылаан:

— Аҥаа бодум тракторну мунуп өөренип алган мен...

— Билир кижи ышкажыл сен. Ам өөренгён хөрээ чүү боор? Ажылдаар кижи чедишпейн турар-дыр.

Дай-оол салдыкпаан:

— Тракторну чорудуп билир-даа болзумза, ону башкарар эргениҥ шынызылгазы менде чок-тур, дарга. Оон ынай теорияны база ыяк өөренип алыр болгай.

— Ынчаарга, чай аразында курска барып тургай сен. Оон соонда курс доостурга, шылгалда дужаагаш, шынызылгадан ап алыр сен, ол-ла.

Техникага сундулуг оол мастерскаага машина септеп, хостуг шактарында курска барып тургаш, шылгалданы чедишкиниг дужаагаш, трактор башкарар эргениҥ шынызылгазын холга алган.

3. ХУМАГАЛААР

Ондар Дай-оол ам эрткен үеним эрги «НАТИ» дээр тракторунуҥ эзенгизиинден чаала тептинип турганы ышкаш, арган, ырбыска оолчук эвес. Туруунда турып, чедишкен күдер эр. Делгем эгиннерлиг хөрөөн, узун, шыырак дурт-сыныг, мөге холдарын, борбак-борбак шыктан эттерин көөрге, эриин идер-чалыызы, күчүшыдалдыы илден. МТЗ-50-ниҥ зар сонгу дугуйун чайлыг көдүргеш, чиик-адаҥ оштаттарын бодаарга, аҥаа адыг дег күштүг.

— Чыл бүрүде-ле бедик көргүзүүлерни канчап чедип ап турарынарны чугаалап көрүөрем, Ондар Дыртый-оолович.

«Чүүден эгелээр чоор?» дээн хевирлиг, падирозун бурулдыр соруп каап, ыыт чок олур. Калбаксымаар арынныг, бедик, кырдан думчуктуг, улуг хүргүз карактарлыг, чазык шырайлыг күдер эр хөрээн алгыды чөдүргүлээш, ам-на чугаазын эгеледи:

— Техниканы заводка кайы хире-даа быжыг, үр ажыглаттынар кылдыр, магадылап кылган болза, кам чок, багай эдилээрге, үр болбайн үрелип каар. Ындыг болганда, техниканың үр үеде ажыктыг кылдыр эдилеттинери ону камнап, хумагалап ажыглаарында, кайда, кандыг белдирги, агрегады кайы хире ажылдаарын, ону кажан эдип, таарыштырып алырын ыяк билириндe. Бистиҥ совхозта чамдык механизаторлар машиналарына кам чок, ону өй-шаанда эдип, таарыштырып алырын бодаваС, трактор ажылдап-ла турар болза, аҥаа дегбес, мунуп алган хап-ла турыр. А кажан машинаны хөлүн эрттир кеңгирээш турунтарга, ам-на «чүзү канчан барды моон?» дээш чушкуп эгелээр-дир. Ынчаар эдилээрге кандыг-даа эки машина кайын үр шыдажыр боор! Хайыраан улуг өртектиг, үнелиг техниканы шак ынчаар

ФЕДОР ДАВЫДОВИЧ КУЛАКОВТУ ОРНУКШУТКАНЫ

(Эгези 1-ги арында).

ажылдап, хүн бүрүде аңаа ужуражып турган кижилер, бистер эки бидир бис.

Федор Давыдович бодунуң маадырлыг күш-ажылы болгаш хууда төлептиг чоруу-биле партияның болгаш улустуң бүгү-ниити хүндүткелин чаалап алган. Оон күш-ажылын бистің лениниң партиявыс болгаш чазаавыс бедин-биле үнелээн — аңаа Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тывыскан, бистің Төрээн чуртувустуң орденнери болгаш медальдары-биле ону шаңнаан.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш Совет чазак бүгү совет улус-биле болгаш бистің даштыкы өнүктеривис-биле кады бистің эргим өнүүвүс болгаш ажывис Федор Давыдович Кулаковтуң элекке мөчээнин хаңызы-биле кажыдап турар. Мөчээн кижиниң төрелдериниге болгаш чоок эштеринге кажыдалды илергейлеп тур бис.

Бодунуң бүгү амыдыралын чоннуң эрге-ажыктарына бараан болурунга, коммунизмни тургузарының улуг хераңге берген Федор Давыдович Кулаковтуң — Коммунистиг партияның шынчы оглунуң дугайында чырыткылыг тураскаал совет кижилериң чүректеринге кезээде артар.

А. П. Кириленко СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың өмүнээнден СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары Федор Давыдович Кулаковту орнукшударында тураскааган кажыдал митингизин ажыттынган деп чарлаан.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының ораалакчызы З. Н. Нуриев чүве чугаалаан, чүүлү социалистиг көдээ ажыл-агыйын улаы ыдай хөгжүдер талазы-биле партияның салган соругаларын шиитпирлээринде, ону үлетпүрүң быжыг үндезининче шилчидиринде, чоннуң чаагай чоруун бедидиринде Ф. Д. Кулаковтуң онза хөй күш-ажылды, энергияны болгаш билигни үндүрүп келгенин демдеглээн.

Партия Федор Давыдович Кулаковту кайнаар-даа чорударга, даалгаларны ол бодунга сиңниккен эвтүзиаам болгаш кайгамчык күш-ажылчы чаңчылы-биле ол бедик идегелди төлептиг күүседирин оралдажып келген. Кала-даа—районга, областа азы төпке-даа ол ажылдан турда—оон бодунуң бүгү күштерин болгаш билигларын берип келгени, даандырган ажыл-херек дээш бедик хүлээлгелиг чоруу болгаш партийн харыысалгазы-биле онзаланып келген.

Федор Давыдович Кулаковтуң мөчээни — Коммунистиг партияга болгаш бүгү совет улуска улуг чидириг болур.

Өзулуг чогаадыкчы күжүнүң үезинде Ф. Д. Кулаков мөчээн деп чүвени бодап көөру безин берге-дир деп, СЭКП МХК-ниң секретарь В. Н. Макеев чугаалаан. Ол тарачын өг-бүлеге өскен болгаш бодунуң бүгү амыдыралын, бүгү күжүн, билиин, дуржулгазын социалистиг көдээ ажыл-агыйга берип келген. Партияның планнарын боттандырарынче угланган кандыг-даа херекке, кажан-даа Федор Давыдович кошкаш дивес энергиязы-биле, кайгамчык улуг бердиниш-кин-биле ажылдап келген. СЭКП Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары бооп ажылдап турган, ол эш Л. И. Брежнев баштаан бистің партиявыстың лениннчи штабының коллективтиг ажылынга улуг үлүгү киирип келген. СЭКП ТК-ның март (1965 ч.) Пленумунуң тодаратканы көдээ ажыл-агыйны хөгжүдериниң угланышкынын боттандырарынга Федор Давыдович хөй ажылды кылган.

СЭКП-ниң Ставрополь крайкомунуң бирги секретары М. С. Горбачёв Ф. Д. Кулаковтуң улуг ажыл-херектер-биле долдунган чайынналчак амыдыралы—Улуг Октябрь, социалистиг ниитилел тургузуу кижилериң кайы хире кайгамчыктыг шынарларын тургускан-дыр дээрзиниң бүүүлелдиг хереченги деп чугаалаан. Партияның лениннчи чиигине шугумун амыдыралга боттандырар талазы-биле СЭКП ТК-ның коллективтиг ажылынга, ТК-ның июль Пленумунуң бүгү улустуң түүлдүгүнүп көргени шиитпирлеринге улам хөгжүдени болгаш үргүлчүлээшкинни алган партияның аграр политиказын ажылдап кылгаш, херек кырынга боттандырарынга ол улуг үлүүн киирген.

Курск областың «Родина» колхозунуң даргазы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Б. М. Репринцевке сөс берген. Бистің эргим чаңгыс черчуруттуувус — Ф. Д. Кулаковтуң алекке мөчээнинің дугайында медээни Курск областың ажылчы чоннары чүректеринге ханы кажыдал-биле дыңнааннар. Федор Давыдович төрээн чери-биле үргүлчү сырый харылзаанны тудуп, оон экономиказының болгаш культуразының хөгжүлдезинің дугайында улуг сагыш салып; курскижилериң амыдралында улуг чаартылгалар дээш бистің-биле кады өөрүүр чораан деп, ол чугаалаан.

СЭКП ТК-ның март (1965 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин күүседиринге Ф. Д. Кулаков хөй күжүн болгаш энергиязын, партийжи удуртулганың талантызын берген. Бо чылдарның дургузунда партияның удуртулгазы-биле чурттуң көдээ ажыл-агыйы буруңгаар херии базымны кылган.

Кажыдал митингизиниң хаг-дынганын чарлаан. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш Совет күрүнениң удуртукчулары Мавзолейниң индиривиден дүжүп келгеннер. Олар урнаны көдүргеш, Кремль ханазынче угдаап чорушканнар.

Артиллерияның даштааш-кыны диңмиттелип турда А. П. Кириленко Ф. Д. Кулаковтуң мага-бодунуң хулүн кадагалаан урнаны Кремльдің ханазынга салган. Ону мемориалдыг плита-биле дутлаан. Ында мынча деп бижээн:

Федор Давыдович

КУЛАКОВ

$19\frac{4}{II}\ 18 — 19\ \frac{17}{VII}\ 78$

Кажыдалдың марыжы чаңгыланып турган. Оон соксаанының соонда Совет Эвилелиниң Күрүне гимнизи чаңгыланып үнген.

Шериг кезектери чыскаалыг алгаш, марштан эрткен. Төрээн чуртка, Ленинниң улуг хераңге шынчы бараан бооп чораан Ф. Д. Кулаковка сөөлгү дайынчы өзулалды ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң төлөөлекчилери кылганнар.

(СЭТА).

ТҮҢНЕЛДЕР БОЛГАШ СОРУЛГАЛАР

СЭКП Тыва обкомунуң Политчырыдыышкын бажыңынга республиканың тудуг организацияларының төлөөлериниң хуралы болган. Аңаа үлетпүр, культура-амыдырал болгаш чуртталга тудугларын ажыглалга киирер талазы-биле бирги чартык чылдың түңнелериниң болгаш ийиги чартык чылда тудугжуларның соругаларының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Ол талазы-биле илеткелди Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының ораалакчызы А. И. ВАНЖА кылган.

СЭКП ТК-ның декабрь (1977 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Чагаазында салган соругаларны, СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн түктүн районнарынга чораанының үезинде берген айтыышкыннарын болгаш сумелерин амыдыралга боттандырар дээш республиканың тудуг организацияларын коллективтери онгу беш чылдың үшкү чылының баштайгы чартыында улуг көдүрүүшкүнүг ажылдааннар.

1978 чылдың бирги чартыында Тываның тудугжулары боттарының бүдүүкчү көргүзүглерин эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге, өскүс улгаттырган. Олар 47,9 миллион рубльдиг капитал салыышкынын шиигээткен болгаш 25,1 миллион рубльдиг кол фондуларын ажыглалга киирген. Эрткен чылдың бо үезинден бо көргүзүглер тус-тус аайы-биле 14,2 болгаш 31,4 хуу көвүдээн. Ол үенин дургузунда Дерзиг-Аксы суурда интернат-бажын, Тоора-Хемде гостиница, Кызылда 50 олуттуг столовая, 2200 баш мал кирер кажаалар болгаш өске-даа чугула тудуглар ажыглалга кирген.

Бо бүгү челиишкиннер-биле чергелештир хуралдың киржикчилери чамдык тудуг организациялары күш-ажылды чавыс деңнелге организастаалыы, объектиниң тударының хуусаазын узадып турарын, материал-техниктиг хандырылгада четпестер барын, масса-политиктиг ажылды күштелдирер талазы-биле ап турар хемчеглерин дээш чогум шугумчулээннер. Оон уламындан бо чылдың эрткен айларында республиканың тудугжулары кол фондуларын 13,3 миллион рубльге чедир киирбээн, капитал салыышкында 15 миллион рубль чедир шиигээдип албаан болуп турар.

Илеткелчи болгаш санал берген эштер бо чылын ажыглалга киирер тудугларның хуусаазының узап турарын база шугумчулээннер. Чижээ, ногаа өстүрер комбинатты тударынга кирер капитал салыышкынын бирги чартык чылда планы чугле 20,5 хуу, а керамзит-сай заводунга—32,9 хуу, «Сельхозтехника» каттыжыышкынының өөредилге-курстуг комбинадынга— 42,3 хуу, республиканың уксаажыдылга болгаш тарын боозадылга станциязынга—33,7 хуу күүсеттинген болуп турар. Оон аңгыда чуртталга тудугларының планы күүсеттиимээн, 10,7 мун дөрбелчин метр шөл ажыглалга кирбээн.

Бо чылдың январь—июнь айларда ажыглалга кирер турган керамзит-сай заводу, Элегес-Аксының хана материалдар заводунуң ийиги өскүзү, Кызылдың асфальт-бетон заводу болгаш өске-даа чугула тудугларның хуусаазы үзүлген.

Чаа ажыттынган трест «Шагаан-Арыг аар тудугнуң» ажылында четпестер хөй. Тудуг шөлдериниде күш-ажылды организастааны чавыс. Материалдар болгаш өске-даа механизмнер-биле тудугжуларны чогуур өй-шаанда хандырбайн турарындан бригадалардың ажыл чок турар чоруу ында хөй. Бүдүүлгенин инженер белеткелиг тудугга куду деңнелде, масса-политиктиг болгаш культура-кижизидилгелиг ажыл амдаа кошкак.

Тудугну чогуур өй-шаанда ажыглалга киирип, планныг онаалдаларны чедиишкиннинг күүседиринге кол-ла шаптыктаалышкынар чүде болуп турары?

Оон кол чылдагаанының бирээзи — тудуг-монтаж ажылдарын хары угда хөйну кылыр дээш материалдыг болгаш күш-ажылчы курлавырларны хөй санныг объектилерже тарадып турарында дээрзин хуралдың киржикчилери демдеглээннер.

Чылдын ийиги чартыында тудугжуларның мурнунда кандыг соругалар салдынганы?

Тудуг индустриазын бистің республиканга моон соңгаар сайырадыр талазы-биле кылыр ужурлуг ажылдар ам-даа хөй. Бо чылдың төнчүзүнге чедир керамзит-сай заводун, Элегес-Аксының тууйбу заводунуң ийиги өскүзүн ажыглалга киирер, «Тудуг кезектери» комбинаттың эде дериглезин доозар, «Тыва тудуг», «Тыва көдээ тудуг» трестерниң болгаш «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынының хөй-хөй объектилерин күрүне комиссиязынга дужаар соругга салдынган.

Ийиги чартык чылда салдынган ол соругаларны чедиишкиннинг күүседиринге коллективтерге күш-ажылдың сагыыга-чурумун өкижидери чугула дээрзин хуралдың киржикчилери демдеглээннер. Оон-биле чергелештир кижи саныг тудугларга көвүдедири бо хүннүң кол айтыыгларының бирээзи.

Онгу беш чылдың негелдезин өзугаар ажыктыг чорукту болгаш шынарны бедидери — тудугжу звено, бригада, участок бүрүзүнүң чугула соругазы. Ажылчын үени халас өрттирер чорук-биле демиселди каяа-даа күштелдирер херек. Бо бүгү соругаларны чедишкиниг боттандырар болза, план күүседезинің талазы-биле тудугжулар бурунгаар базымны кылыры чугаажок.

Болуп эрткен тудугжулар хуралынга СЭКП Тыва обкомунуң секретары **Г. Н. Долгополов** киришкен. Республиканың тудуг коллективтери бо хуралдан тодаргай түңнелдери үндүрүп, ажыглалга киирер объектилерде хөжөдашкынындан дарый уштунар болгаш үени мурнаар дээш шалыпчы ажылдаар ужурлуг дээрзин айыткан.

Д. ЧЫДЫМ.

«Шынның» корр.

БӨМБУРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

КОММУНИСТЕРНИҢ ТУРУЖУ

ЛИССАБОН. (СЭТА). Социал-демократтыг төптүн эчис соругазы дээрге, португал революциянның чаалап алыышкынарын болгаш демократтыг корум-чурумну узуткаарынче, монополиялар бөлүктерининң экономиктиг эрге-чагыргазын катап тургузарынче база чаа диктатураны тургузарынче угланган реаксылыг идегеттерниң ниити стратегиязының чарылбас кезээ бооп турарын Португалияның Коммунистиг партиязының Политкомиссиязының медеглелинде айыткан. Төп дээр, центристернин чазакта кирип турар удурланыкчызы—социалистиг партиядан негелдезинге холбаштыр ол медеглелди кылган бооп турар. Олар чазак черин, бирги аалчегде хурааган черлерни мурнундагы өлеринге дедир эгидер үезинде шыгыы хемчеглерни алырындан ойталап турар көдээ ажыл-агый болгаш балык тудуушкунунуң министерствозун чаартырын негеп турарлар.

Бир эвес соцпартия төпчүлерниң негелдезинге төпшээрежир болза, экономиктиг, социалдыг болгаш политиктиг байдалды улам шыңгыырадырынга, даштыкыдан хамаарылганы күштелдиреринге болгаш оожургалдыг чорукту дувереринге чедирер дээрзин Политкомиссия айыткан.

ХАРТУМ. (СЭТА). Диптин бот тускайлан 49 күрүнелерин каттыштырып турар Африканың чангыс эп организациязының кежигүннери чурттарның күрүнелер база чазактар баштыннарының 15-ки ассамблеязы Суданның найысылалында июль 18-те ажыттынган. Африканың чугула айтыыгларының талазы-биле АЧО-нуң министрлер чөвүлелиниң сессиязының ажылдап кылганы резолюциялар төлевиделдерин хүн айтыышында чугаалажып турар.

Сөөк-язы ылгаар чорукту болгаш колониализмни Африка дипке долузу-биле үзүткаар дээш демиселди идепкейжилериниң айтыышы — хостут Африканың делегаттарының кичээнгейиниң төвүнде турар. Национал-хөталгалыг шиммээшкиннерге политиктиг, материалдыг болгаш моральдыг дузаламчыны көргүзериниң эргежок чугулазын айтып турар резолюция төлевилели хүн айтыышында киргеп. Барын чүк чурттарының Мурнуу Африка Республиканың сөөк-язы ылгаар чазаа-биле ядролуг кады ажылдажылгазын ук документ буруу шаап турар. Ол дээрге, Африка күрүнелериниң айыыл чок чоруунга шыгыы кыжаныышкынны тургузуп турар.

Бүгү Африканың бо шуулганы, кажан империалистиг күрүнелер Африка күрүнелериниң бот тускайлан чоруун буза тепсир дээш шаап халдаашкынны калбарткан үеде, кажан НАТО кежигүннери чурттар Африка чурттарының иштики херектеринге ажык холгаарлаашкынны кылын турар үеде, Африка улустарын бот-бодунга удур дайылдаштырары-биле албадаар деп турар үеде эртип турар.

Байдал мындыг бооп турар үеде империализмниң чимээниишкиннериниге болгаш Африканың чангыс эвин быжыглаарының айтыыглары АЧО-нуң ассамблеязының ажылынга кол черни өөлөөр АЧО-нуң министрлер чөвүлелиниң сессиязы бооп турар үеде Барын чүктүн пропагандазы бо организацияның буурап дужерин ажыыбиле алгыржып турган болза, хамаарышпас Африканың төлөөлекчилери АЧО-нуң кол принципинге — эп-сеткил каттыштырылгазының болгаш чангыс эптиң принциппинге шынчызын бо ассамблеягa медеглээр.

Африканын чөөрби ажыг күтиннерге болгаш моральдыг дузаламчыны көргүзериниң өргежок чугулазын айтып турар резолюция төлевилели хүн айтыышында киргеп. Барын чүк чурттарының Мурнуу Африка Республиканың сөөк-язы ылгаар чазаа-биле ядролуг кады ажылдажылгазын ук документ буруу шаап турар. Ол дээрге, Африка күрүнелериниң айыыл чок чоруунга шыгыы кыжаныышкынны тургузуп турар.

Бүгү Африканың бо шуулганы, кажан империалистиг күрүнелер Африка күрүнелериниң бот тускайлан чоруун буза тепсир дээш шаап халдаашкынны калбарткан үеде, кажан НАТО кежигүннери чурттар Африка чурттарының иштики херектеринге ажык холгаарлаашкынны кылын турар үеде, Африка улустарын бот-бодунга удур дайылдаштырары-биле албадаар деп турар үеде эртип турар.

Байдал мындыг бооп турар үеде империализмниң чимээниишкиннериниге болгаш Африканың чангыс эвин быжыглаарының айтыыглары АЧО-нуң ассамблеязының ажылынга кол черни өөлөөр АЧО-нуң министрлер чөвүлелиниң сессиязы бооп турар үеде Барын чүктүн пропагандазы бо организацияның буурап дужерин ажыыбиле алгыржып турган болза, хамаарышпас Африканың төлөөлекчилери АЧО-нуң кол принципинге — эп-сеткил каттыштырылгазының болгаш чангыс эптиң принциппинге шынчызын бо ассамблеягa медеглээр.

Африканын чөөрби ажыг күтиннерге болгаш моральдыг дузаламчыны көргүзериниң өргежок чугулазын айтып турар резолюция төлевилели хүн айтыышында киргеп. Барын чүк чурттарының Мурнуу Африка Республиканың сөөк-язы ылгаар чазаа-биле ядролуг кады ажылдажылгазын ук документ буруу шаап турар. Ол дээрге, Африка күрүнелериниң айыыл чок чоруунга шыгыы кыжаныышкынны тургузуп турар.

Сөөк-язы ылгаар чорукту болгаш колониализмни Африка дипке долузу-биле үзүткаар дээш демиселди идепкейжилериниң айтыышы — хостут Африканың делегаттарының кичээнгейиниң төвүнде турар. Национал-хөталгалыг шиммээшкиннерге политиктиг, материалдыг

Разливке байырлал

ЛЕНИНГРАД. (СЭТА-ныҥ корр). В. И. Ленининиҥ «Чадыр» деп туракаал музейиниҥ 50 чыл болганыҥа тураскаатка байырлал июль 13-те Разливке болган.

Тур чазактыҥ иетекчилериҥден маҥаа чаштып, пролетариаттыҥ баштынчызы В. И. Ленин партияны боочеиссектиг тура халышкыҥа белеткеп, «Күрүне болган революция» дээр сураглыг номну бижээн. Владимир Ильичиниҥ ол уеде ажыл-чорудулгазыныҥ дугайын музейиниҥ көргүзүг үүлдери тайылбырлап турар. Чартык чүс чыл дургузунда оон-биле 16 миллион хире кижи таныышкан.

Ленининиҥ мемориалыныҥ чанында болган митингисе партияныҥ хоочуннары, хоорайныҥ күш-ажылчы коллективтериниҥ болган хей-иитизиниҥ төлөөлекчилери чүве чугаалаанар.

Самотлорнуҥ чагырыкчыларынга

НИЖНЕВАРТОВСК. (Тюмень область). Ында байырлыг байцалда ажыткан тураскаалды «Самотлорнуҥ чагырыкчыларынга» деп адаан. Хоорайже кирер оруктуҥ чанында ажылчыныҥ чээрби метр бедик хүлер хевири турупкан. Бир холунда ол херексел тудуп алган, өске холунда хып турар факел бар. Тураскаалдыҥ авторлары—скульптор И. Костюхин, архитекторлары О. Василенко болган Ю. Кожин. Олар Сибириниҥ нефтижизиниҥ, геологуныҥ, орумнекчизиниҥ болган тудугжузунуҥ овур-хевири сиилбин көргүскеннер.

Самотлорну очулдуларга «өлүг хөл» дээн. Кижиниҥ бут базын көрбээни өлүг, тулаалыг черлерни ынча деп адаар чораан. Ам Самотлорну бо үүс чылдыҥ тудуу деп адан турар. Ында ам чүртта казып тып турар суук одаар үүлдүн дөртү топназыныҥ бирээзин-не тып турар.

В. ЖИЛЯКОВ,
СЭТА-ныҥ корр.

АМЫДЫРАЛЫ—ЧОННУҤ ААС-КЕЖИИ ДЭЭШ ДЕМИСЕЛ

В. И. Ленининиҥ чоок соратниктериниҥ бирээзи Г. И. Петровскийниҥ төрүттүнгенинден бээр 100 чыл оюн бо чылдың февральда бистин чүртүвүс демдеглээн.

Григорий Иванович Петровский Харьков губернизазынын Печенга суурунга даараныкчы кижинин өг-бүлезинге төрүттүнгеш, анаа чаш иеанын чылдарын эрттирген. Ол бичии оол турган-ла, амыдыралдың четтир-чединмезин көргеи. Алызындан угаан-сарыылдыг оол он бир карлыг турганда, күш-ажылга ладыгын, чөптүг, чөптүг эвес үүлдерни ылган бялир апарган. А 1897 чылда, он тос харлыында РСДРП кежигүнүнге киргеи.

Большевиктер партиязынын II-ги съездизинин соонда, Екатеринославка ажылчын ангының социал-демократтыг шимчээшкинин удуртуч турган.

1921 чылда Г. И. Петровскийни күрүненин дөртү думазының депутадынга база олла чылдың декабрьда В. И. Ленининиҥ удуртулгазы-биле Краковка болуп турган РСДРП ТК-ныҥ хуралынга ону ТК-ныҥ бюро кежигүнүнге сонгаан. Ийи чыл эрткенде, 1914 чылда Петроградка болуп турган хурал үезинде Муранов, Бадаев, Самойлов болгаш өске-даа большевиктер-биле кады Петровский туттурган.

Хаанныг чазактыҥ хоойлудүрүмүнге удур ажыл-чорудулгазы дээш буруудаттырган ол большевиктерни 1915 чылдың февраль 10—13 хүннеринде судаан болгаш Сибирьже шелуур деп шиитпирлээн.

Ынчангаш июнь 15-те оларны Красноярскиге эккелген. Анаа кара-бажыҥа чыткаш, Петровский партия ажылдакчылары дыка хей кижилер-биле харылзажып, таныжып чугаалашкан. Кара-бажыҥдан оларны Туруханн крайныҥ Монастырское суурунга эккеп каан. Маанаа Петровский революсчу ажыл-херээн уламчылап, чажыт хуралдарны эрттирип турган. Ол хуралдарга Я. М. Свердлов, С. С. Спандарян, И. В. Сталин киржип турган.

А июль 31-де оларны Енисейскиге эккелген. Анда Петровский революсчу ажылын улам быжыглап, Москва, Петроград, Киев, Саратов хоорайлар-биле болгаш ТК-ныҥ даштыкыда бюрозу-биле харылзааны тудуп, В. И. Ленининиҥ удуртуп турганы большевиктер фракциязынын (капиталистиг чурттарда бодунуҥ партиязынын политиказын организастыг чорулары-биле бөлүглежип каттышкан болгаш парламентинин база өске-даа черлериниҥ кежигүннери болуп турар политиктиг партияныҥ кежигүннери) ажылын, чуртта болуп турар болуушкуннарны билипап турган.

Доктаамал хайгааралга, үжеп-чиндиишкинге турган болгаш үстүнде көргенивес харылзаалар ужун Петровскийни туткаш, Якутск областыныҥ чорудупкан.

Февраль революциязынын дугайын дыңнааш, Петровскийниҥ сеткили сергеп, улам хей-аҥ кирип чораан.

Орджоникидзе, Ярославский оларнын удуртулгазы-биле Якутиянын ажылчы чону ол чернин губернаторунун чагыргазын дүжүр октаан. Ынчангаш Якутиянын РСДРП комитединин даргазынга Григорий Иванович Петровскийни сонгаан.

1917 чылдың июньнуҥ төнчүзүнде Петровский Петроградче эоп келген.

Октябрь революциязынын тиилээнинин соонда, ол Улус комиссариадынын иштики херектер албанынга ажылдап турган.

1919 чылдың март айда Петровскийни Бүгү-Украинаныҥ Эвилелдер комитединиҥ даргазынга сонгаан.

1920 чылда болган РКП(б)-ниҥ тоску съездизинге ол ТК-ныҥ кежигүнүнүҥ кандидадынга сонгуткан, а 1926 чылдан 1929 чылга чедир Петровский Политбюро кежигүнүнге кандидаттаан.

Бөгүнгү хостуг амыдырал дээш ажылчыныҥ амыр-дыш чок оруундан чурттуҥ политиктиг ажылдакчызынга чедиралдан ажыг чылдарныҥ дургузунда коммунизмниҥ идеалдары дээш демиселге ак сеткилдиг туржуп келген Григорий Иванович Петровскийниҥ ажыл-херээн совет кижилер үтпайн сактып чоруур. Ол ышкаш ССРЭ-ниҥ революция музейиниҥ директорунга ажылдап турган, ол СЭКП-ниҥ төөгүлүг дуржулгазын пропагандаалар талазы-биле хей ажылдарны кылып чоруткан.

И. ЦЕЛИЩЕВ.

Кызылга моол чурукчуларныҥ делгелгези чоокта чаа болуп эрткен. Оортан чурукчу О. Магвандоржтуҥ «Час» деп чуруун бараалгаттывыс.

ХАЙЫРААН АЛДЫН БАЛЫКТАРЫМ

Чазаг чанында бора-бора талдар аразында, чыраа аттын маны ышкаш, чындыныадыр челип бадып чыдар, кыжын донмас кара судак суглар хемчигеш бар. Өөвүстен ырак эвесте, ынаар чокпак хараганнарлыг тейжигеш баарында, чартыы чирлип калган эрги хува аяк ышкаш какпак хаяныҥ баарында хос алдыг эзремчигеш бар. Ында мээн алдын балыкчыгаштарым чурттап, өзүп турарлар. Эртен эрте азы кежээ кызыл хүнде какпак хая баарын бакылаар болзунза, балыктарныҥ өңү чаашкын соонда челенээ ышкаш алдынанын, мөнгүннеиип, янзы-бүрү чайыннаны бээр, а дүште көөрүнге чингир ногаан, өкпен-кызыл, кара-көк-даа апаар чүве. Кыргана-чамныҥ чугаазы-биле алырга, чоок-кавынын балыы анаа дунчулап кыштаар чер дээр.

Дыштаныр хүннерде школадан чедип келгеш, сыырткыышка шыйлашкын кедирткеш, хүнге эдлим ладыктырып, какпак хаям кырынга манаттынып ора хүнзээр мен. Балыктарныҥ хоюганы кончуг кулугурлар, ынчангаш хараган артындан бүлүү чаштып келгеш, хая кырынга чыдып алгаш, шимээн чок олурарга, ам кээп хос алдындан өөр чылгы ышкаш. таваар шуужүп үнүп кээрлер. Кажары база кончуг де, сыырткыышка чүгле ак-балыктар туттунар, улуг кадырылар кестүп келгеш, ол-бо сыг-сыг кылдыр өрү-куду кыйбалыргаш, хамык өөрүн девиделип кааш, дедир-ле хая алдынче шимеш кынны бергилээр. Кожавыс өгнүн сарыг-сарыг баштыг оолдары тал-биле чушкуп, кезедип кааны ол нийкпе, азы таашкактаан бызаа, молдурга үргүлүү киреп халчыр бооргa, ындыг чүве ийикпе, черле хоюганы хөлчок чүвелер. Өйлеп-өйлеп аванныҥ үнү өгден дынналгылаар.

— Авылда-аш! Эй, Авылдаш, Кайда барды бо, тоязычы. Чемиҥ сооп калды, ижин а-ал!

Оон улаштыр бичии оол дунмамныҥ үнү дынналыр:

— Авам баш хайындыргаш, сенээ дыл арттырып калды, акы-ый! Келбес болзунза чиптер ме-ен!

Авам: «суг курту», «хүнну бадыр аштап-суксан» деп-ле, кончуттунуп-кончуттунуп дедир өгже кире бээр, а дунмам менче үр-ле кайган тургулаар. Ол мээн чанымга кээриндеи коргар. Бир катап балык хойгузуп, шуугап халып кээрге, эзремге булгапкан кижи мен.

Бир-ле улуг-хүнде аалымга чанып кээримге, дунмамныҥ өөрүшкү-маннайы хөлчок уткуй халып кел чор.

— Сээн балыктарыҥ часты берген акы-ый! Чүдэ-эк улуг Мезил-оол бомбалапкан! Чүдэ-эк улуг балыктар,..

— Балык канчан часты бээр чүвел, суг-мээ! Барып көрээдем че—дээш, өгге-даа кирбейн, эзремче салчыптывыс.

Дунмам хөөреп-ле чор:

— Ийи шоодай де! Өөвүске база берди. Кырган-ачам хой кадаргаш келгеш, хыйланып турду. Авам чивес кижи чорду-Мен хейну чигеш кузуп турдум де. Оон ам...

Эзремге чедип кээривиске чүү-даа чок. Элезин кырынга бичии байланнар куурарты кадып калгылаан чыдырлар. Чанывыста талда саасканнар-ла «анаа дегбе, анаа дегбе» дижип, чакыргылай-дыр. Эзрем дүвүнде элезин дойлуп, чугай даштары ышкаш ак-ак бүдүмелдер агым аайы-биле андарлып-дүндерлип, шил бузундулары кыланайнып чыдырлар. Сагыш-сеткилимнин кудургайы аажок кыннып келди. Чүге-ле чүве ийик, дүүн чаа-ла көргеним кино сагыжымга кире дүштү. «Чырык черже коргунчуг бомба октапкан, оон соонда дириг бойдустун чүгле агжагар куу сөөктери арткан».

Авам сугга бо-ла «бооп чиир чүве» дээш, арага сөөртүп алган кээр совхозтун гараж эргелекчизи Мезил-оолду чогуур даргаларга чугаалап, кулугурну кезедир хемчээн алыскан мен. Оон соонда ол мени көрбестээн, аалывысче-даа ис баспастаан болбазыкпе.

Хоювусту чайлаглаткаш, күскээр база-ла ишкээр кежүп кээп, биезги-ле өөвүс орнунга хондувус. Хонажвыста өөтсиген, чечек-чимистин үнгени хөлчок. Кижиниҥ анаа-ла даалыктап маннап турукаазы келир. Алдын балыкчыгаштарым кайы хире чыглы берген ирги дээш, чайлады сагынган-на чүвем ол. Машинадан дүже салы-ла, чүк-даа дүжүрүшпейн, «суксап тур мен» дээш, хемчигешче салып-ла кирдим. Какпак хаям баарынга кээримге, эзремде элеш-караш дээр чүүлаа чок, биезги-ле хевээр: чугай ышкаш ак бүдүмелдер, шилдер бузундузу көстүп чыдыр. Өскүс байлан-даа көзүлбейн-дир. Сактырымга чүгле эзрем дүвү эвес, бистин бүдүн хонажвывыс эзнзиреп калган-даа ышкаш.

Н. ООРЖАК.

АЛЬПИНИСТЕР СЕЗОНУН АЖЫТКАН

Памирде Коммунизм бедиинче (7495 м) оон соңгу-барыын чүгүнден, азы моон мурнунда кымнын-даа чоруваан чери-биле альпинистериҥ үнер деп турары—ССРЭ-ниҥ альпинизм талазы-биле 29-ку чемпионадыныҥ кол болуушкуннарыныҥ бирээзи болур. Олче үнерин «Спартак», «Труд» болгаш «Мехнет» эки тура спорт иитителдериниҥ үш командазы оралдажыр.

Маршрут чеже-даа нарын болза, дидимнер оон кортпас. Бистин альпинистеривис 1923 чылдың августан (ССРЭ-ге бо спорттуҥ сайзырап эгелээн үези ол) бээр бистин девискээрвисте турар Памириҥ беш «чедимунчуларынче» 54 маршруттар-биле дөрт мүн хире үнүүшкүннерни кылганын чугаалаарга-ла четчир. Делегейде 170 хире санныг чеди мүн метр бедиктеринче альпинистернин үнгенин катай безин саналарга, моон эвээш бооп турар.

Мурнуку чылларда дег, 1978 чылдың альпинисчи сезону Кавказ болгаш Ортаакы Азияныҥ дагларында спорт лагерьлерин ажыдары-биле эгелээн. Эҥ баштайгы ындыг лагерь 1931 чылда тургустунган, ам оон саны 20 четкен. Олар профэвилелдериҥ эки тура спорт иитителдериниҥ Бүгү-эвилел төвулелинге хамааржыр. Бо чайын анаа дагларга ынак 14 мүн кижи шөлөөзин эрттирер, оларныҥ аразында чаа-даа, дуржулгалыг-даа альпинистер бар. Сезон үезинде 20—20 хүннерлиг беш эдлчегдерни организастаар.

Альпинисчи лагерьлериҥ инструкторларын 40 хонуктуг программа ёзугаар тускай школаларда белеткеп турар. Инструкторларныҥ хей кезии профессионалдар эвес, олар ажылдап азы өөренип турар кижилерден тургустунган. Лагерь баарда олар боттарынын чайгы шөлөөзин ажыглап турарлар.

Альпинисчи сезон үезинде хей-хей спортчу маргылдаалар эрттирери планнаттынган. Оларныҥ эн колу—чурттуҥ чемпионады. Ол чүгле Коммунизм бедиинче үнери-биле кызыгаарлаттынмайн, бүгү-эвилел маргылдаазыныҥ программазында чамдык өскерилгелер кылыры-биле база холбажып турар.

Мурнуку үелерде ышкаш, чемпионат дөрт класска эртер. Мурнуку үелерде спортчулар чалым үнериниҥ болгаш үнүүшкүҥ техниказынын класстарынга маргылдааны боттарынын шилип алган черинге эрттирип турган болза, бо чылдан эгелеп судья коллегиязы ону кызыгаарлаан. Чижээ, чалым үнер класска альпинистер Барыын Кавказта «Узункол» деп альплагерьге күжүн шенежин эгелээн. Ол маргылдаага киржири-биле 15 команда июль 15-те-ле чедип келген. Памириҥ мурнуу-барыын дагларына Шах-Дарья бедиинин мурнуу талазынга июль 25-тен август 25-ке чедир үнүүшкүн техниказынын класынын 6 командазы ужуражыр.

Техника болгаш бедик класстарынын дүрүмнери өскерилбээн. Баштайгызынга беш команда киржир. Маршруттар тодаараттынган. Оларныҥ дөрту Памириҥ болгаш Тянь-Шаньныҥ дагларын кезээн, бешкизи—Кавказты. Бедик класынын спортчуларындан Коммунизм бедиинче үнериҥден ангыда Памириҥ мурнуу-барыын талазында Маркс бедиин (6726 м) болгаш Памириҥ соңгу-барыын чүгүнде Революция бедиинче (6974 м) үнер деп чагыт база кирген.

Сезонуҥ темпизи бо хүннерде бедээн. Бедикче үнер талазы-биле профэвилел спортчуларыныҥ маргылдаазы болуп эрткен. Бо чылын шилчиир кубокту «Буревестник» иитителдиҥ студентилер командазы чаалап алган.

Бистиҥ чуртувустуҥ бедик даглары чүгле совет эвес, даштыкы чурттарныҥ альпинистериниҥ кичээнгейин хаара түткан. ГФР-ниҥ, Австрияныҥ, Испанияныҥ, АКШ-тыҥ, Чехословакияныҥ, Польшаныҥ болгаш өске-даа чурттарныҥ дуржулгалыг 300 альпинистери эрткен чылын Совет Эвилелиниҥ дагларына чорааннар. ССРЭ-ниҥ Альпинизм федерациязы Памирге болгаш Кавказка делегей организацияларынын баазаларын тургузарын бо чылын база уламчылаар.

Арий ПОЛЯКОВ,
спорт мастери. (ПМА).

БАШТАЙГЫ САЛЫГ

БАГИО. (СЭТА). Шыдыраага делегей чемпиону ат дээш делегей чемпиону Анатолий Карповтуҥ болгаш од ат дээш кордакчы Виктор Корчнойнуҥ аразында баштайгы салыг июль 18-те болган. Удурланыкчылар 18 көш кылган соонда салыг хайым бооп доозулган.

Корчной агы-биле ойнааш, англи эгениҥ көжүн кылган. Ынчалза-даа ол удатпаанда мерзе гамбидинче шилчээн болгаш оюнну оралдажыышкынын кылбаан.

Карпов оюнну дески чорударынын аргазын алган. Оон соонда олар теп оолдарын, тевелерин болгаш аттарын орнашкан.

Он тоску көштү кылбайн, хайымга дугурушканнар (хайым оюннарны маргылдааныҥ санынга кирбес, ынчангаш сан 0:0 бооп арткан).

Ийнги салыг бегүн болур. Ак тала-биле делегей чемпиону ойнаар.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Кызылдың автоорук техникуму

1978—1979 өөредилге чылында дараазында мергежилдерге сес болгаш он класс доосканнарны өөредири-биле чалап тур.

Хүндүскү өөредилгеге:

Автомобиль оруктарын тудары болгаш ажыглаары.

Орук машиналары болгаш дериг-хереклерди.

Үлетпүр болгаш чурттарга тудуу.

Топография.

Бот-өөредилгеге:

Автомобиль оруктарын тудары болгаш ажыглаары.

Орук машиналары болгаш дериг-хереклерди.

Автомобильдериҥ техниктиг хыналдазы болгаш септелгеи.

Сес класс доосканнар хүндүскү салыргa 3 чыл 6 ай өөренир, ортумак школа доосканнар—2 чыл 6 ай өөренир. Топография салбырга ортумак школа доосканнар 2 чыл 10 ай өөренир.

Хүндүскү болгаш бот-өөредилге салырларынга өөренирлер дараазында **экзаменнерни дужаар:** сес класс доосканнар математикага (аас-биле), орус дылга (диктант), 10 класс доосканнар математикага (аас-биле), орус дылда болгаш литературага (сочинение).

Национал школаныҥ программа хемчээлинге он класс доосканнар сочинение орнунга изложение азы диктант бижип болур.

Директорнуҥ адынга киирер билдириишкинни боду эккээр азы почта дамчыштыр чорудуп болур. Анда кожар үүлдер болза: билиниҥ дугайында документ (боду-биле), № 286 хевириҥ эмчи шынзылгазы. 3×4 см хемчээлдиг, 4 фото-чурук, бүдүрүлгелер, колхозтар, совхозтар, организациялар өөредип чоруткан кижилер чаңгыс аай хевириҥ шынзылга бижиҥ, күш-ажыл дептериҥден ушта бижидилгени (ону кадрлар килдизи азы бүдүрүлгелер удуртукчулары бүзүреткен турар болгаш бо пегелде 2 чылдан эвээш эвес ажыл стажтыг кижилерге хамааржыр), паспортуҥ азы төрүттүнгениниҥ дугайында хереченледи, шериг биледиҥ азы келдирилгеге бижиҥ училищеге келгеш дужаар.

Билдириишкинни киирериниҥ хуусаалары:

Хүндүскү өөредилгеге: июнь 1-ден июль 31-ге чедир, ортумак школа доосканнарныҥ бөлүүнде июль 1-ден август 14-ке чедир.

Бот-өөредилгеге: май 3-тен август 10-га чедир. Киирериниҥ экзаменнерин август 1-ден 21-ге чедир чорудар.

Киирериниҥ экзаменнерин дужаавайн хүлээп алыр кижилер: сес чыл школазын мактал бижик-биле, а он чыл школазын алдын азы мөңгүн медальдар-биле доосканнар, а ол ышкаш профессионал-техниктиг училищелерни шылгарал диплому-биле дооскан азы ортумак школаны доозуп тура «Чамдык эртемнерни өөренирге чедиишкиннери дээш» деп мактал бижик-биле шаннатканнар. ССРЭ-ниҥ Чепсектиг Күштериниҥ, ССРЭ-ниҥ айыл чок чорук болгаш иштики херектер органнарыныҥ шериглериниҥ офицерлери, прапорщиктери, мичманнары (шериг албанындан курлавырже кадыныҥ байдалы, хар-назыны, штат кызырылганы дээш халашкан кижилер), халашкан соонда ийи чыл четпээнде.

Киирериниҥ экзаменнеринге эки демдектер алгаш, конкурс чок киирлер болза:

а) бүдүрүлгелериҥ, колхозтарныҥ, совхозтарныҥ болгаш өске-даа организациялар-ныҥ чоруткан кижилери.

б) ийи чылдан эвээш эвес ажыл стажтыг, өөренири-биле шилип алган мергежилин ёзугаар ажылдап турар кижилер, шериг албанындан халашканнар (халашкан соонда ийи чыл эртпээнде), өскүс, азырадыр кижилери чок уруглар (школа-интернатты доосканынын соонда).

ТЕХНИКУМНУҤ АДРЕЗИ: КЫЗЫЛ ХООРАЙ, ПРОМЫШЛЕННАЯ КУДУМЧУ. ЗУ, 71, ТЕЛЕФОНУ: 2-48-38.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 20-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—«Ye». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—«Аныяктарныҥ адрестери».
11.40—«Алдын миваа». Уранчечен телефильм. 1-ги сериязы.
12.45—«Арыг». Документалдыг телефильм.
13.15—Э. Огенесин — Симфония. Төп телевидениениҥ болгаш Бүгү-эвилел радиозунуҥ орус ырыын үлегерлиг иитити ырыының концерти.
20.05—«Ораторлар булуу». Документалдыг телефильмниҥ баштайгы көргүзүү. Авторлары—В. Дунаев болгаш Б. Калгин.
21.05—«Спортлото».
22.30—«Ye». Информастыг программа.
23.00—«Н. Г. Чернышевский. Чагаалар. Сактышкынар». Торүттүнген хүннден бээр 150 чыл болганыга.
23.40—00.40—Делегейниҥ П. И. Чайковский аттыг VI конкурзуныҥ лауреаттарынын концерти. Төнгенде— медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.05—Уруглларга фильм. «Согур куш». Уран-чечен фильм.

КЫЗЫЛДАН

19.10—«Аас-кежик кайда үнүп турарыл?» Телефильм.
19.40—21.10—«Силерниҥ оглуларыр болгаш акыларыр». Уран-чечен фильм.

18.20—«Хоютку чурттап чораан». Мультфильм.
18.25—«СЭКП-ниҥ XXV съездизиниҥ шиитиирлерин—амыдырала!». Сактыг ажылдакчыларыныҥ хүннүге тураскаатка дамчыдылга.
18.55—Телемедээлер.
19.05—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.10—«РСДРП-ниҥ II съездизиниҥ 75 чыл болганынга», «Днестрде чажыт чер». Документалдыг телефильмниҥ баштайгы көргүзүү.
19.30—Медээлер.
19.40—Төп телевидениениҥ болгаш Бүгү-эвилел радиозунуҥ орус ырыын үлегерлиг иитити ырыының концерти.
20.05—«Ораторлар булуу». Документалдыг телефильмниҥ баштайгы көргүзүү. Авторлары—В. Дунаев болгаш Б. Калгин.
21.05—«Спортлото».
22.30—«Ye». Информастыг программа.
23.00—«Н. Г. Чернышевский. Чагаалар. Сактышкынар». Торүттүнген хүннүге бээр 150 чыл болганыга.
23.40—00.40—Делегейниҥ П. И. Чайковский аттыг VI конкурзуныҥ лауреаттарынын концерти. Төнгенде— медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.05—Уруглларга фильм. «Согур куш». Уран-чечен фильм.

КЫЗЫЛДАН

19.10—«Аас-кежик кайда үнүп турарыл?» Телефильм.
19.40—21.10—«Силерниҥ оглуларыр болгаш акыларыр». Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Эш-өөрүҥ өмүнээзиниҥ

Республика эмнелгезинин карак эмнээр салбырынга июнь-июль айларда 15 хонук хиреде эмнеткеш экижип, сетилим. Солагай талакы караам зараааш, мырынай көзүлбестеп, бергедээн турдум.

Карак эмчизи Лариса Спиридонова, салбыр эргелекчизи Надежда Килина болгаш медицина сестралары Зоя Серен-Доржу, Людмила Усова, Елена Суваклит олар чонун кадыы дээш оцаашкан ажылынга ёзулуг бердинген, кызымак, шудургу, эвилел-эдлек эштер болду. Оларнын аразынан эмнедип, хайгааратканым „Лариса Чадамбаевна эмчи биле Зоя Серен-Доржу сестраны онзалап, мактаар-дыр мен. Оларнын холдары аарыг каракка дээрге-ле аарыг чидип, экижип турган, дег, чымчак чаагай сагындырар.

Карак эмнээр салбырнын бүгү эмчилеринге, сестраларынга болгаш өске-даа ажылдакчыларынга ажыл-ишке улам улуг чедиишкиниг болурун күзеп, анаа кады эмнеткен бүгү эш-өөрүҥ өмүнээзинден бижидим.

С. ШОНАЖИК.

Чөөн-Хемчик район.

Кызыл—Ак-Довурак оруунда. А. ЗАЙЦЕВТИҥ фотозу.

КИНО

ИЮЛЬ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Бажын иштинде өг-бүле чуруу» 10.30, 13.00, 15.30, 18.00, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Суг адаанын күрүнезиниҥ кадыны» 11.00, 12.30, 14.00, 15.30, «Кыстар ашакка баар ужурлуг» 17.10, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кат-нем болуңар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Элээди назыны» 15.00, «Кызыл дипкурьерлер» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Каргыс шагдаа кадайдаанган» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

САДЫП АЛЫКЧЫЛАРГА!

Кызылдың аъш-чем садыы № 20 магазинге балыкты амзап тургаш, садар делгелге садыын бөгүн 15 шактан эгелеп чорудар.

РЕДАКЦИЯНЫҥ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуҥ 2-24-63, редакторнуҥ оралакчыларынын 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарынын 2-23-35, секретарнаттын 2-23-35, партийжи амыдырал киллизиниҥ 2-37-13, пропаганда киллизиниҥ 2-31-75, культуро киллизиниҥ 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниҥ 2-21-47, үлет-пүр киллизиниҥ 2-22-64, чагаа киллизиниҥ 2-41-27, информация база совет тургузуут киллистериниҥ 2-20-60, корректорларынын 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солуун келбейн барганда 2-32-75 телефонче болгаар.

Тираж 17531. Чагыг № 2148.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниҥ Министрлер Төвүлелиниҥ Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле өргелелиниҥ типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1).

ТС—01006